

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ У 2011 РОЦІ:
ПРОГНОЗ ДИНАМІКИ,
ВИКЛИКИ ТА РИЗИКИ**

Аналітична доповідь

Київ – 2011

УДК 330. 131. 7 (477)
Т 39

*За повного або часткового відтворення матеріалів даної публікації
посилання на видання обов'язкове*

Автори:

Тищук Т. А., к. е. н., доцент (керівник авторського колективу);
Харазішвілі Ю. М., д. е. н., с. н. с.;
Іванов О. В.

*За загальною редакцією Я. А. Жаліла,
к. е. н., с. н. с., заслуженого економіста України*

Електронна версія: <http://www.niss.gov.ua>

Т 39 **Тищук Т. А.** Економіка України у 2011 році: прогноз динаміки, виклики та ризики / Т. А. Тищук, Ю. М. Харазішвілі, О. В. Іванов; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 88 с.

ISBN 978-966-554-135-6

Досліджено умови і тенденції розвитку економіки України у 2011 році, виклики та ризики внутрішнього й зовнішнього середовища та їх вплив на динаміку основних макроекономічних показників. Надано прогноз ефективності соціально-економічного розвитку у середньостроковій перспективі.

У додатку 2 подано матеріали засідання «круглого столу» «Економіка України у 2011 році: прогноз динаміки, виклики та ризики», що відбувся 19 травня 2011 року в Національному інституті стратегічних досліджень.

ISBN 978-966-554-135-6

© Національний інститут
стратегічних досліджень, 2011

ВСТУП

Відновлення економіки України у 2011 році відбувається в умовах збільшення обсягів світової торгівлі та розгортання інвестиційної активності у реальному секторі. Макроекономічне середовище у першому півріччі поточного року характеризувалося зростанням цін на світових товарних ринках, зокрема на нафту, метали та продовольство, активізацією фінансових ринків та продовженням депресії на ринках нерухомості.

Згорання інвестиційної активності під час кризи, спричинене політичною нестабільністю, невизначеністю ринкового середовища, незадовільним фінансовим станом суб'єктів господарювання та нестачею фінансових ресурсів, стримувало модернізацію технологічного укладу економіки України та освоєння нових видів продукції. Як наслідок, сприятливі умови на зовнішніх товарних ринках у поточному році можуть бути реалізовані українськими експортерами не повною мірою. Експортери зможуть відновити присутність у своїх традиційних ринкових нішах, які вони займали у докризові часи, проте освоєння нових ніш буде недостатньо інтенсивним. Потенціал нарощування обсягів виробництва інвестиційної продукції для внутрішнього ринку при зростанні інвестиційної активності вітчизняних суб'єктів господарювання також може залишитися нереалізованим. Попит на інвестиційну продукцію буде задовольнятися головним чином за рахунок імпорту, масштабних процесів імпортозаміщення у короткостроковій перспективі поки що не відбуватиметься.

Основним ризиком розвитку реального сектору економіки та ситуації на споживчому ринку у поточному році є продовження зростання цін на нафту. Збільшення цін на метали має як позитивні, так і негативні макроекономічні ефекти. Поряд зі стимулюючим ефектом для розвитку металургійної галузі, зростання цін на метали через міжгалузеві зв'язки стримуватиме розвиток видів діяльності зі значною питомою вагою продукції металургії у структурі витрат, зокрема машинобудування та будівництва, а також інвестиційну активність підприємств через зростання індексів цін інвестицій в основний капітал.

1. ЗОВНІШНІ ТА ВНУТРІШНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У 2011 РОЦІ

Економіка України у 2011 році розвивається відповідно до світових трендів. Поступово відновлюється зростання, але обсяги виробництва у більшості країн є все ще нижчими ніж їх потенційний рівень. **Відновлення зростання в Україні у 2011 р. відбувається в таких зовнішніх умовах.**

1. Річний темп зростання світової економіки очікується на рівні 4,5 %, при цьому в розвинених країнах – 2,5 %, у країнах, що розвиваються, – 6,5 %. Світова інфляція очікується на рівні 4,6 %, у розвинених країнах – 2,2 %, у країнах, що розвиваються, – 6,9 %¹.

2. Очікується активізація фінансових ринків. Припливи капіталу в певні країни, що розвиваються, та в країни з перехідною економікою (зокрема в Бразилію, Китай, Індію, Мексику, Польщу, Туреччину) вже досягли або перевищили докризовий рівень². Разом з тим це збільшення ще не є стійким: головним чином воно формується за рахунок зростання портфельних інвестицій, кредитів та облігацій, питома вага прямих іноземних інвестицій зменшується.

Ціни на акції у країнах Азії та Латинської Америки, що розвиваються, а також у США вже досягли докризового рівня. В Європі ціни на акції зростають, але є меншими, ніж у докризовий рівень.

3. Зростання світової економіки спричинює збільшення світового попиту на нафту. Водночас скоротилася пропозиція нафти через зупинку її постачання з Лівії. Незадіяні виробничі потужності країн ОПЕК оцінюються експертами на рівні 4,5 % від її світового попиту, що може компенсувати поставки з Лівії та стримати зростання цін на нафту. У короткостроковій перспективі очікується, що ціна на нафту стабілізуватиметься на високому рівні та її зростання у середньорічному вимірі у 2011 році становитиме 135 %³ до середнього значення 2010 року.

4. Після нещодавнього зменшення пропозиції та стрімкого зростання цін на світовому продовольчому ринку у поточному році очікується збільшення пропозиції продовольства завдяки сприятливим погодним умовам. Разом з тим через необхідність відновлення запасів продовольства, які були виснажені внаслідок дисбалансу попиту та пропозиції у ми-

¹За даними Прогнозу світового розвитку МВФ, квітень 2011 р.

²За даними платіжних балансів країн.

³За даними Прогнозу світового розвитку МВФ, квітень 2011 р.

нулому році, у поточному році попит також очікується на високому рівні. В таких умовах ціни на продовольство залишатимуться високими⁴.

5. Високі темпи зростання у країнах, що розвиваються, відновлення фінансових ринків та, як наслідок, розгортання інвестиційної активності підприємств спричиняють відновлення попиту на метали. Крім того, збільшення попиту на сталь пов'язане з виснаженням її запасів, що відбувалося у період кризи. У другому півріччі поточного року можливе деяке збільшення попиту на метали через необхідність відбудови Японії після землетрусу. Водночас у короткостроковій перспективі очікується скорочення пропозиції металів, зокрема сталі, через зменшення обсягів постачання з Японії, яка забезпечує близько 8-9 % світового постачання сталі⁵. За оцінками експертів компанії *MEPS*, зростання цін на сталь очікується на рівні 127 %.

6. Ринок житла у більшості країн світу все ще не подолав депресію⁶, що спричиняє низьку інвестиційну привабливість житлового будівництва.

Внутрішні умови розвитку економіки України формуються під впливом таких чинників.

1. Збільшення припливу капіталів в Україну, активізація банківського сектору та відновлення довіри до банківської системи з боку домогосподарств створюватимуть умови для поживлення кредитування реального сектору. Відновлення інвестиційних програм у реальному секторі формуватиме зростання попиту на середньо- та довгострокові кредитні ресурси.

2. Покращення очікувань суб'єктів господарювання, макроекономічна стабільність і початок запровадження нових положень Податкового кодексу формуватимуть умови для зменшення масштабів тіньового сектору.

3. Фінальні етапи реалізації проектів з підготовки до Євро-2012 забезпечуватимуть певний попит на будівельно-монтажні роботи в умовах низької ділової активності на ринку нерухомості.

4. Підвищення тарифів на газ, опалення та електроенергію для населення матиме вплив на інфляційні процеси та позитивно впливатиме на фінансовий стан підприємств з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води.

5. Покращення урожаю зернових та, як наслідок, позитивні темпи зростання у сільському господарстві формуватимуть умови для насичення внутрішнього ринку продовольства та збільшення експортних поставок.

⁴За оцінками *FAO*.

⁵За даними Світової організації сталі.

⁶За даними Прогнозу світового розвитку МВФ, квітень 2011 р.

6. Значний обсяг платежів з погашення та обслуговування внутрішнього та зовнішнього державного та гарантованого державою боргу стримуватиме інвестиційну активність у державному секторі. Високий рівень валового та короткострокового зовнішнього боргу країни збільшує її уразливості до зовнішніх шоків на світових фінансових ринках.

2. РИЗИКИ ТА ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У 2011 РОЦІ

2.1. Вплив зростання цін на нафту на сектори економіки України

Зростання цін на нафту через політичну нестабільність на Близькому Сході та пов'язані з цим можливі проблеми з її постачанням уже розглядаються як базова умова розвитку світової економіки у поточному році. Квітневі оцінки Прогнозу світового розвитку МВФ (*WEO*), за якими середньорічна ціна нафти має стабілізуватися на рівні 108 дол. США за барель, є на 20 % вищими за оцінки, зроблені наприкінці минулого року. Аналогічно підвищені прогнози *Bloomberg* та *JP Morgan*. За таких умов слід очікувати зростання ціни на нафту у поточному році на рівні 135 %⁷.

Таке зростання світових цін на нафту при збереженні тенденцій останніх років (2008–2010 рр.) до зростання обсягів імпорту нафти⁸ створює умови для низки негативних макроекономічних ефектів для України. Серед них – прискорення інфляційних процесів, погіршення стану платіжного балансу, зниження прибутковості окремих галузей економіки, зменшення обсягів власних коштів підприємств, які вони могли б спрямувати на інвестиційні цілі.

Зростання зовнішніх цін на нафту спричинить їх збільшення на внутрішньому ринку та пропорційне збільшення цін на продукти нафтоперероблення. За умов відсутності дієвого регулювання цін на продукти нафтоперероблення у певних галузях, зокрема на транспорті, у сільському господарстві, харчовій промисловості та будівництві, що є найбільш залежними від цін на нафтопродукти, зросте собівартість виробництва продукції (рис. 1). За даними таблиць «витрати-випуск», питома вага продукції нафтоперероблення складає 28 % у структурі витрат підприємств транспорту, 8 % – підприємств сільського господарства,

⁷За даними Прогнозу світового розвитку МВФ, квітень 2011 р.

⁸За даними Держкомстату України.

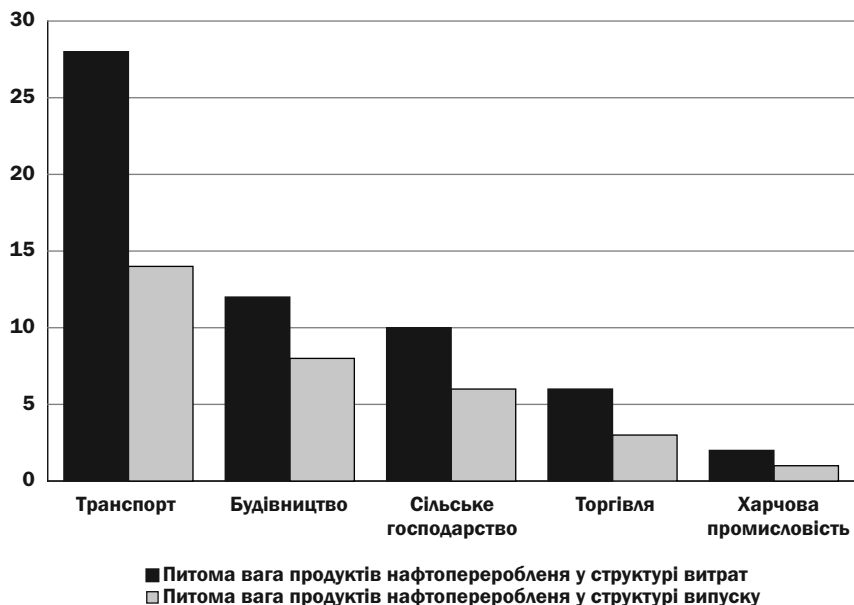

Рис. 1. Питома вага продуктів нафтоперероблення у структурі витрат та випуску, %

Джерело: Держкомстат, розрахунки НІСД за даними таблиць «витрати-випуск», середнє значення за 2006–2009 роки

5 % – підприємств торгівлі⁹. При збільшенні собівартості додана вартість у цих видах діяльності зменшиться, що може призвести до зменшення оплати праці, надходжень до бюджету або згортання інвестиційної активності на цих підприємствах.

З метою збереження рівня рентабельності підприємства з вагомою часткою нафти та нафтопродуктів у структурі витрат підвищуватимуться відпускні ціни. Внаслідок дії міжгалузевих зв'язків це може призвести до таких макроекономічних ефектів та ризиків.

1. Прискорення зростання цін виробників сільськогосподарської продукції на 2,7 в. п.¹⁰

⁹Джерело: Держкомстат, розрахунки НІСД.

¹⁰Розрахунки НІСД за даними таблиць «витрати-випуск» відповідно до моделі Леонтьєва.

За наявної технологічної структури випуску з метою збереження рівня рентабельності підприємства сільського господарства змушені підвищувати ціни на 1 % при подорожчанні продуктів нафтопереробки на 5 %.

2. Прискорення зростання цін виробників харчових продуктів на 1,9 в. п.¹¹

У структурі випуску підприємств харчової промисловості питома вага продуктів нафтоперероблення складає близько 1 %, продукції сільського господарства – 13 %, послуг торгівлі – 27 %, діяльності транспорту – 3 %¹². Зростання цін на нафтопродукти призведе до збільшення цін виробників сільськогосподарської продукції на 2,7 в. п., цін на транспортні послуги – на 6,1 в. п., а також збільшення націнки торгівлі на 1,8 в. п., що своєю чергою через міжгалузеві зв'язки вплине на ціни виробників харчових продуктів.

3. Прискорення зростання цін будівельно-монтажних робіт на 2,9 в. п.

Значна питома вага у структурі витрат та випуску будівельних підприємств продукції нафтоперероблення (близько 11 % та 7 % відповідно), а також транспортних послуг обумовлює чутливість собівартості будівництва до цін на нафтопродукти. Підвищення цін у будівництві спричинить зростання індексу цін інвестицій в основний капітал, що, своєю чергою, негативно впливатиме на виконання інвестиційних планів на вітчизняних підприємствах.

4. Прискорення зростання споживчих цін на 1,2 в. п.

Таке прискорення інфляційних процесів спричинюватиметься подорожчанням сільськогосподарської продукції (на 2,7 в. п.) та продукції харчової промисловості (на 1,9 в. п.), питома вага яких в індексі споживчих цін (ІСЦ) становить близько 53 %, а також інших складових ІСЦ, ціна на які безпосередньо або через міжгалузеві зв'язки залежить від цін на нафту.

Кумулятивний внесок зростання цін на нафту на 35 % у зростання ВВП України у 2011 році, що формується через підвищення споживчих цін, цін виробників, цін будівельно-монтажних робіт та зменшення рентабельності на транспорті, у сільському господарстві, будівництві тощо, становитиме близько -1,4 в. п. За оцінками МВФ, втрати країн від такого зростання цін на нафту у 2011 році оцінюються як уповільнення зростання ВВП на 0,8–1,8 в. п.

¹¹Розрахунки НІСД за даними таблиць «витрати-випуск» відповідно до моделі Леонтєва.

¹²За даними таблиць «витрати-випуск», джерело: Держкомстат.

2.2. Вплив зростання цін на сталь на сектори економіки України у 2011 році

Відбудова Японії після землетрусу потребуватиме значних інвестицій¹³ та вплине на динаміку попиту на світових товарних ринках, зокрема на продукцію металургії. Одночасно на світовому ринку у короткостроковій перспективі очікується певне зменшення пропозиції металопродукції. Насамперед це пов'язано з руйнуванням деяких виробничих потужностей на металургійних підприємствах Японії, яка є другим за обсягами виробником сталі у світі, та з можливими перебоями в енергопостачанні через руйнування потужностей підприємств з виробництва та розподілення електроенергії.

Хоча існують певні прогнозні оцінки щодо уповільнення зростання цін на металопродукцію через випереджаючі темпи внутрішнього споживання відносно темпів інвестицій в основний капітал у Китаї, за даними опитувань експертів, зростання цін на сталь у 2011 році у середньому очікується на рівні 32,2 %¹⁴, зокрема за оцінками компанії *MEPS* – 27 %.

Станом на першу декаду травня 2011 року середня світова ціна на сталь з початку року збільшилася на 18 %¹⁵ (рис. 2). Тенденції щодо зростання цін виробників у видобуванні неенергетичних корисних копалин та виробництві коксу, які намітилися на початку поточного року (у квітні до грудня попереднього року – на 31 % та 18 % відповідно¹⁶), також свідчать про ймовірне подальше підвищення цін виробників у металургії.

Відповідно до зазначених передумов і тенденцій слід проаналізувати сценарій, за яким ціни на сталь протягом 2011 року зростуть на 27 %, що відповідає оцінкам *MEPS*.

Таке зростання цін на чорні метали створює умови для низки позитивних макроекономічних ефектів для України. Серед них – покращення стану платіжного балансу та формування потенційних можливостей для зростання виробництва та доданої вартості у металургії. Своєю чергою це створить умови для збільшення податкових надходжень до бюджету, оплати праці та прибутковості галузі, нагромадження коштів на інвестиційні цілі.

Разом з тим слід очікувати на певні негативні ефекти, що виникнуть унаслідок міжгалузевих зв'язків. Зростання зовнішніх цін на продукцію металургійної галузі спричинить їх збільшення на внутрішньому ринку. Як наслідок, у певних галузях, зокрема у машинобудуванні та будівництві, які є найбільшими споживачами металургійної

¹³За попередніми оцінками Міністерства економіки Японії – близько 350 млрд дол. США.

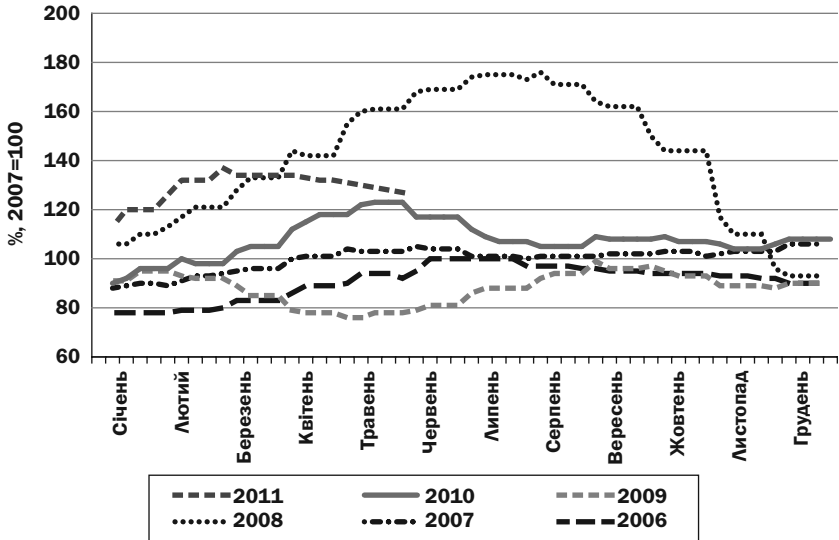
¹⁴За даними опитувань *Financial Times*.

¹⁵Джерело: *CRU steel*.

¹⁶Джерело: Держкомстат.

а)

б)

Рис. 2. Обсяги світового виробництва сталі (а) та індекси цін на сталь (б)

Джерело: Світова асоціація сталі, *CRU steel*

продукції, зросте собівартість виробництва продукції. За таких умов або підприємства будуть вимушені підвищувати відпускні ціни, або їх додана вартість зменшиться, що може призвести до зменшення оплати праці, надходжень до бюджету або згортання інвестиційної активності на цих підприємствах.

З нашої точки зору, зростання цін на сталь у 2011 році на рівні 27 % призведе до таких макроекономічних ефектів і ризиків.

1. Збільшення обсягів доданої вартості, яка створюється на металургійних підприємствах, на 23 млрд грн у фактичних цінах, обсягів експорту металопродукції – на 5 млрд дол. США, імпорту – на 0,7 млрд дол. США, що позитивно вплине на сальдо торговельного балансу.

Оскільки ціни на продукцію підприємств металургії в Україні зростатимуть випереджаючими темпами відносно собівартості металургійного виробництва, зокрема вхідних цін (індекс вхідних цін складе 21 %), частка доданої вартості у структурі випуску галузі збільшиться до 22 %, що майже дорівнює її докризовому рівню. Як наслідок, у підприємств металургії з'являться додаткові кошти на інвестиційні цілі у розмірі близько 16 млрд грн¹⁷.

3. Прискорення зростання цін виробників продукції машинобудування на 3,9 в. п.

Зростання світових цін на чорні метали позначиться на їх цінах на внутрішньому ринку. Продукція металургії складає близько 20 % у структурі витрат підприємств машинобудування та 15 % – у структурі випуску. Через це машинобудівна галузь є чутливою до навіть незначних коливань цін на металопродукцію. Так, при подорожчанні продукції металургії у середньому на 6,8 % підприємства машинобудування вимушені підвищувати ціни на 1 % з метою збереження рівня рентабельності¹⁸.

Також існує альтернативне припущення, за яким підприємства машинобудування не коригуватимуть відпускні ціни з урахуванням зростання цін на металопродукцію та стримуватимуть їх на запланованому рівні за рахунок мобілізації внутрішніх ресурсів. Проте такий сценарій є менш імовірним, оскільки впродовж кризи резерви галузі були майже вичерпані – понад 39 % підприємств у 2009 році одержали збиток (36 % – у 2010 році), частка валового прибутку та змішаного доходу у випуску галузі у період кризи складала в середньому 4 %. За альтернативним сценарієм додана вартість, що створюється на підприємствах машинобудування, може зменшитися на 5-6 млрд грн, її частка

¹⁷Розрахунки НІСД за даними таблиць «витрати-випуск» відповідно до моделі Леонт'єва.

¹⁸Там само.

у структурі випуску – до 23 % (середня частка за 2007–2009 роки складає 27 %), а частка валового прибутку, змішаного доходу – до 1,5 %.

4. Прискорення зростання цін будівельно-монтажних робіт на 5,2 в. п.¹⁹

Через значну питому вагу продукції металургії у структурі витрат та випуску будівельних підприємств (близько 24 % та 17 % відповідно) ціни на металопродукцію істотно впливають на вартість продукції будівництва. З метою збереження рівня рентабельності при збільшенні цін на продукцію металургії у середньому на 5,1 % будівельні підприємства мають підвищувати ціни на 1 %.

За альтернативним сценарієм будівельні підприємства не коригуватимуть ціни будівельно-монтажних робіт при зростанні цін на металопродукцію. Як і щодо галузі машинобудування, цей сценарій є менш імовірним. За альтернативним сценарієм додана вартість, що створюється на будівельних підприємствах, може зменшитися на 4,5–5 млрд грн, її частка у структурі випуску – до 26 % (36 % перед початком розгортання кризи у 2007 році, 30 % у період кризи).

5. Прискорення зростання індексу цін інвестицій в основний капітал на 3,7 в. п.²⁰

Продукція машинобудування та будівництва складає близько 40 % та 42 % відповідно у структурі валового нагромадження основного капіталу. При збільшенні цін на продукцію машинобудування на 3,9 в. п., а будівництва на 5,2 в. п. темпи зростання цін інвестицій в основний капітал прискоряться на 3,7 в. п.

Таким чином, макроекономічний ефект від збільшення цін на сталь на 27 % полягає у збільшенні доданої вартості у металургійному виробництві, що призведе до прискорення зростання ВВП по економіці в цілому (внесок 1,9 в. п.) Разом з тим за рахунок міжгалузевих зв'язків у суміжних видах економічної діяльності, зокрема у машинобудуванні та будівництві, спостерігатиметься зростання собівартості, що негативно вплине на темпи зростання ВВП по економіці (внесок -1 в. п.) Кумулятивний макроекономічний ефект полягатиме у прискоренні зростання ВВП на 0,9 в. п.

¹⁹Розрахунки НІСД за даними таблиць «витрати-випуск» відповідно до моделі Леонтєва.

²⁰Там само.

3. ОСНОВНІ ПРОГНОЗНІ ПОКАЗНИКИ НА 2011 РІК

3.1. Пропозиція

У 2011 році очікується збільшення ВВП на 5,4 %. Протягом року ВВП наблизиться до свого потенційного рівня (рис. 3). Розрив ВВП за підсумками 2011 року становитиме менше 1 %, що головним чином пояснюється збільшенням завантаженості виробничих потужностей. Очікується, що у 2012 році, за умов збереження тенденцій щодо відновлення світової економіки, ВВП України досягне докризового рівня.

Відповідно до оцінок МВФ²¹, ВВП більшості країн Азії та Латинської Америки, що розвиваються, вже за підсумками 2010 року перевищив його потенційний рівень, що спричинює певний «перегрів» зазначених економік. Зокрема через наявність позитивного розриву ВВП у цих країнах на перебіг інфляційних процесів починають впливати чинники попиту. Економіки США та Євросоюзу, навпаки, поки що характеризуються негативним розривом ВВП. Як наслідок, у цих країнах детермінантами інфляційних процесів залишаються чинники пропозиції. У країнах СНД, які є чистими експортерами енергоресурсів, ВВП залишався вищим за його потенційний рівень навіть за період кризи.

Рушієм зростання ВВП в Україні у 2011 році буде промисловість, приріст якої очікується на рівні 7,3 %. Оскільки протягом кризових років істотних структурних зрушень у технологічному укладі галузей не відбулося, прогнозується, що протягом 2011 року структура попиту на продукцію української промисловості залишиться стабільною (рис. 4).

Сприятливий зовнішній попит при вагомій частці експорту у структурі використання продукції вітчизняної промисловості (27 %²²) вплине на її зростання на 2,4 в. п. Внесок попиту з боку домогосподарств очікується на рівні 1,6 в. п. Активізація інвестиційних процесів сприятиме зростанню доданої вартості промисловості, але оскільки у структурі нагромадження основного капіталу переважає імпортна продукція (близько 80 %²³), внесок цього чинника очікується на рівні 0,4 в. п. За рахунок дії міжгалузевих зв'язків зростатиме попит на продукцію промисловості, яка використовується суб'єктами господарювання у процесах виробництва (частка продукції проміжного споживання у структурі використан-

²¹World economic outlook, квітень 2011 р.

²²Розрахунки НІСД за даними таблиць «витрати-випуск».

²³Там само.

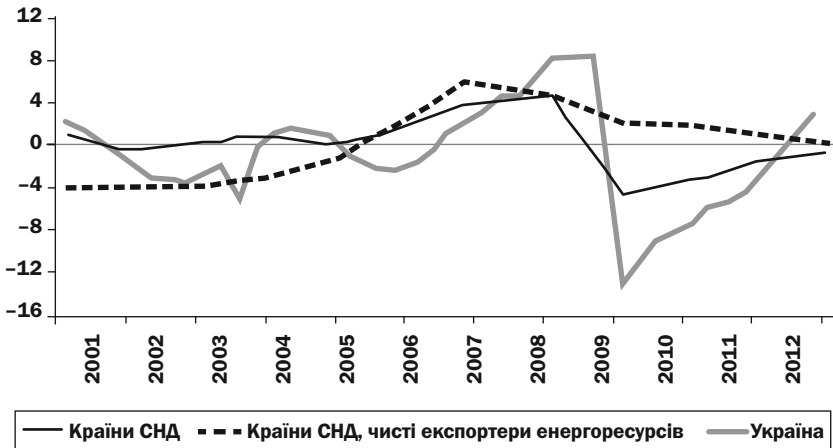
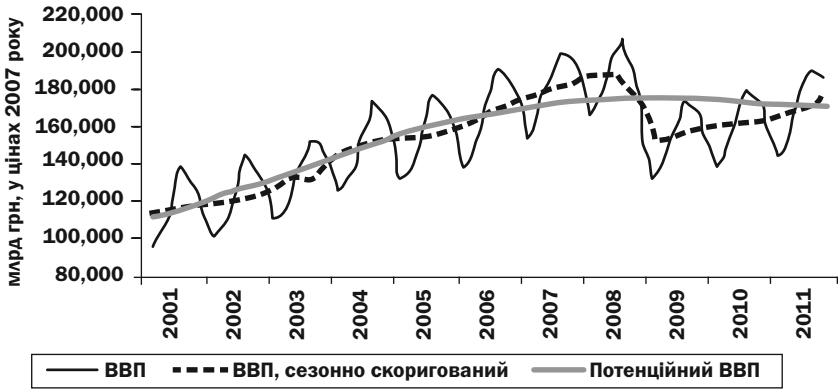

Рис. 3. ВВП (а) та розрив ВВП (б) в Україні та країнах СНД

Джерело: Україна: Держкомстат, розрахунки НІСД; країни СНД: МВФ. Розрахунок потенційного ВВП здійснено з використанням фільтру Ходріка-Прескотта відповідно до керівництва *OECD OECD system of composite leading indicators*. Сезонні коригування здійснено відповідно до керівництва *Евростату ESS Guidelines on seasonal adjustment*

ня продукції промисловості становить 44 %²⁴). Внесок цього показника у зростання доданої вартості у промисловості становить близько 3,2 в. п.

Темп зростання переробної промисловості очікується на рівні 9,2 %. Зокрема зростання у машинобудуванні обумовлене розгортанням інвестиційної активності суб'єктів господарювання та збільшенням попиту як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Масштабного імпортозаміщення на внутрішньому ринку продукції машинобудування поки що не очікується, оскільки машинобудівні підприємства лише починають пристосуватися до нових умов господарювання після кризи. За відсутності вільних власних коштів та кредитних ресурсів на інвестиційні цілі у період кризи машинобудівні підприємства майже не здійснювали інвестиції в освоєння нової продукції. Зростання у металургійному виробництві насамперед обумовлене покращанням кон'юнктури на зовнішніх ринках та відновленням попиту на металопродукцію з боку машинобудування та будівництва. На попит на металопродукцію на внутрішньому ринку також позитивно впливатиме закінчення реалізації проектів з підготовки до Євро-2012.

Зростання ВДВ добувної промисловості (на 4,2 %) обумовлене зростанням попиту на вугілля та залізну руду з боку підприємств металургії. Зростання на підприємствах обробної та добувної промисловості через міжгалузеві зв'язки сприятиме зростанню ВДВ у галузі виробництва/постачання електроенергії, газу та води (на 1,5 %). Крім того, очікується покращення фінансового стану та збільшення частки доданої вартості у випуску галузі, що пов'язано зі зростанням тарифів на газ, електроенергію та опалення для населення.

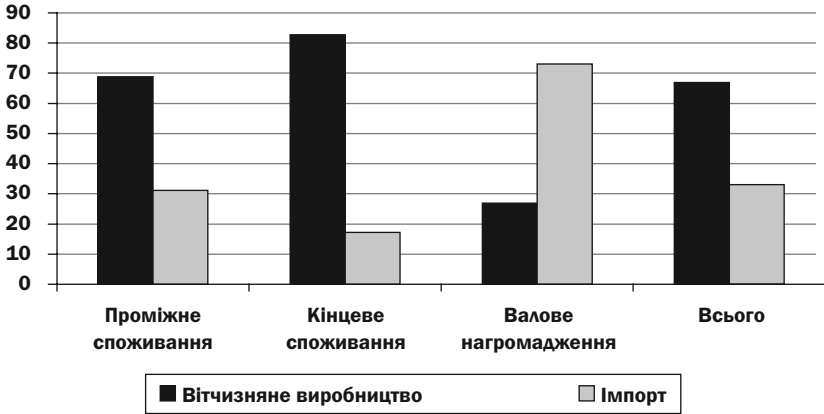
Зростанню ВДВ у будівництві (на 8,3 %) сприятиме початок активізації інвестиційної діяльності підприємств. Досягнення певної макроекономічної та політичної стабільності та наявність коштів на інвестиційні цілі (власних і запозичених) створить умови для визначеності інвестиційних планів підприємств.

Значний внесок у ВДВ будівництва матиме настання фінального етапу реалізації проектів з підготовки до Євро-2012.

Сприятливі погодні умови та покращання кон'юнктури на зовнішніх ринках продовольства сприятимуть зростанню ВДВ у сільському господарстві на 4,7 %. Крім того, завдяки запровадженню положень нового Податкового кодексу очікується деяке покращення фінансового результату сільськогосподарських підприємств за рахунок перерозподілу доданої вартості від підприємств торгівлі (зокрема зернотрейдерів) до сільськогосподарських виробників.

²⁴Розрахунки НІСД за даними таблиць «витрати-випуск».

**Частки споживання продукції промисловості
вітчизняного та імпортного виробництва на внутрішньому ринку,
середнє значення за 2006–2009 роки,
% до обсягів внутрішнього ринку**

**Напрями використання продукції вітчизняної промисловості,
% до випуску**

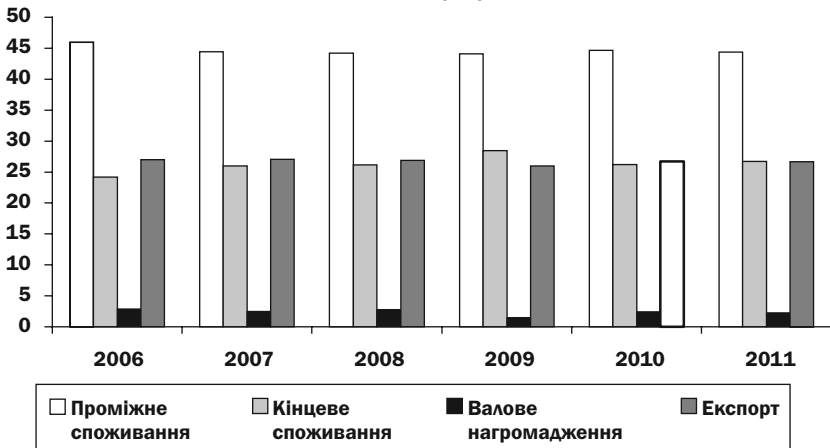

Рис. 4. Структура використання продукції промисловості

Джерело: 2006–2009 роки: Держкомстат, розрахунки НІСД;
2010, 2011 роки – розрахунки НІСД

Зростання у галузях промисловості, сільського господарства та будівництва через міжгалузеві зв'язки створюватиме умови для збільшення ВДВ на транспорті та у зв'язку (на 5 %).

Відновлення фінансового сектору та міжгалузеві зв'язки від зростання у промисловості позитивно впливатимуть на збільшення доданої вартості послуг. Разом з тим стримуючим чинником у зростанні послуг залишатиметься депресивний стан ринків нерухомості, а також високий рівень тінізації у цій сфері.

3.2. Попит

Головними чинниками зростання ВВП у 2011 році з боку попиту є покращення кон'юнктури зовнішніх товарних ринків та активізація інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання в Україні. Очікується,

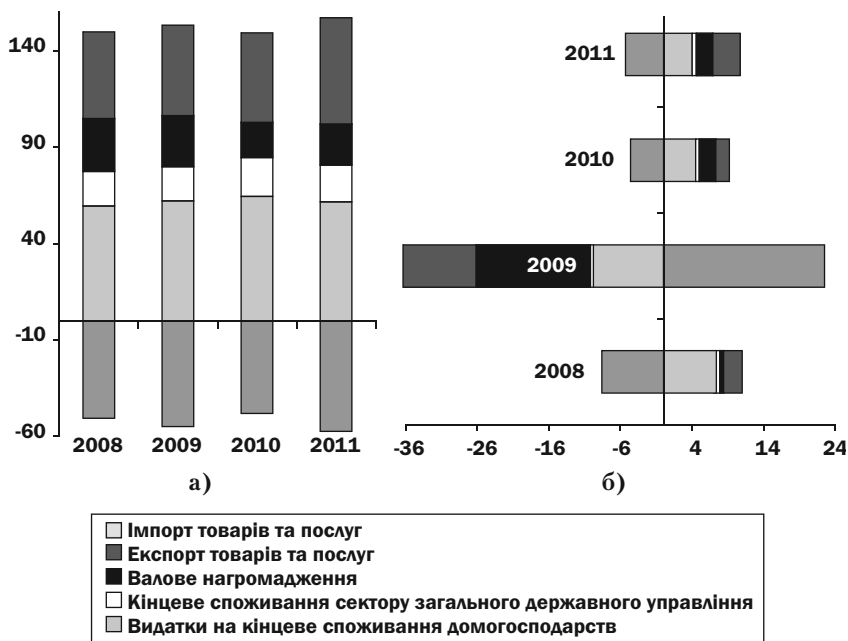

Рис. 5. Структура ВВП (а) та внески складових у зростання ВВП (б) методом кінцевого використання, %

Джерело: 2008–2010 роки: Держкомстат, розрахунки НІСД; 2010, 2011 роки – розрахунки НІСД

що ці показники зумовлюватимуть збільшення питомої ваги експорту та його внеску у зростання ВВП, а також питомої ваги та внеску валового нагромадження основного капіталу (рис. 5).

Внаслідок активізації світових товарних ринків у 2010 році зростання обсягів світової торгівлі відновилося. Збільшення обсягів експорту в Україні у 2010 році на 4,5 % (на 10,8 % – за даними МВФ) відповідало загальносвітовим тенденціям (зростання на 12,8 % – за даними МВФ). Разом з тим за підсумками 2010 року обсяги світового експорту вже перевищили докризовий рівень (рис. 6). Така ж тенденція спостерігалася в Євросоюзі та СНД. Вітчизняний експорт, враховуючі глибину його докризового падіння та повільне відновлення минулого року, у 2011 році має потенціал швидшого зростання порівняно із загальносвітовими тенденціями (див. рис. 6). Українські експортери можуть відновити присутність у ринкових нішах, які вони займали у докризові часи. Водночас освоєння нових ніш у 2011 році не буде інтенсивним через те, що протягом кризи вітчизняні виробники майже не мали можливості освоювати нові види продукції. Зокрема це відбувалося через нестачу ресурсів для фінансування інвестиційних та інноваційних проектів, а також невизначеність ринкового середовища.

Зазначені умови щодо покращання зовнішньоекономічної кон'юнктури на традиційні товари українського експорту (зокрема метали, продовольство, добрива) при збереженні курсової стабільності сприятимуть зростанню обсягів експорту у поточному році на 9 %.

Разом з тим поки що не очікуються структурні зміни в українському експорті щодо освоєння нових ніш на ринках. Це пов'язано з тим, що у кризові роки підприємства не здійснювали масштабних переозброєнь виробництва та інвестицій в освоєння нових видів продукції. Зростання імпорту випереджатиме зростання експорту та становитиме 112,2 % (рис. 7). Такі темпи зумовлені значною еластичністю українського імпорту до доходів населення та інвестицій.

Збільшення імпорту відбуватиметься завдяки зростанню інвестиційного попиту, зокрема на продукцію машинобудування, частка імпорту якої на внутрішньому ринку складає більше 80 %²⁵. Зростання обсягів освоєних капітальних інвестицій супроводжуватиметься змінами їх структури у реальному секторі. Зменшиться частка капітальних ремонтів та збільшиться питома вага інвестицій у придбання нових машин та обладнання. На відміну від кризових умов, за яких у реальному секторі інвестиції здебільшого здійснювалися з ме-

²⁵Розрахунки НІСД за даними таблиць «витрати-випуск».

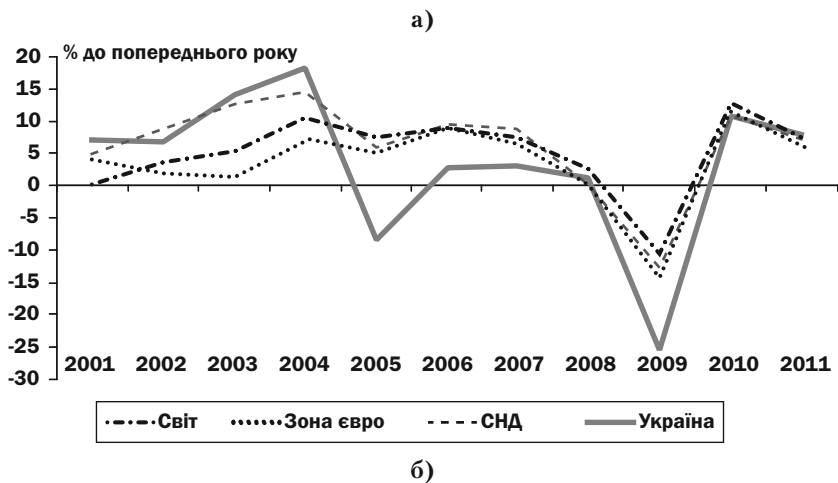
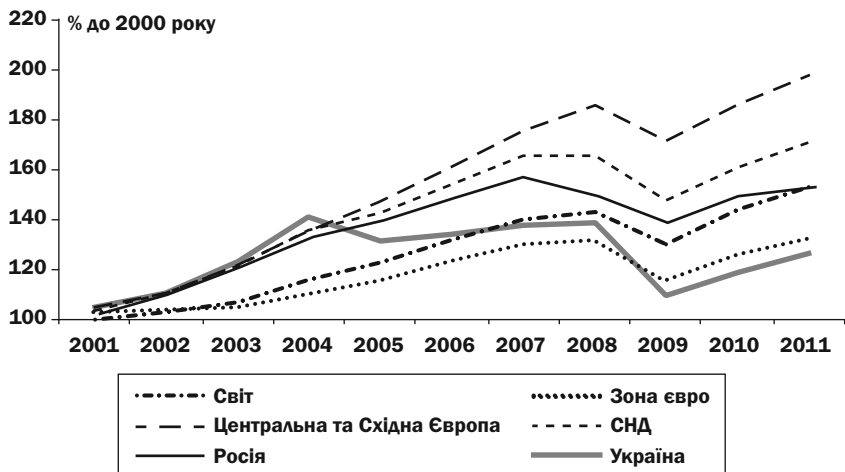
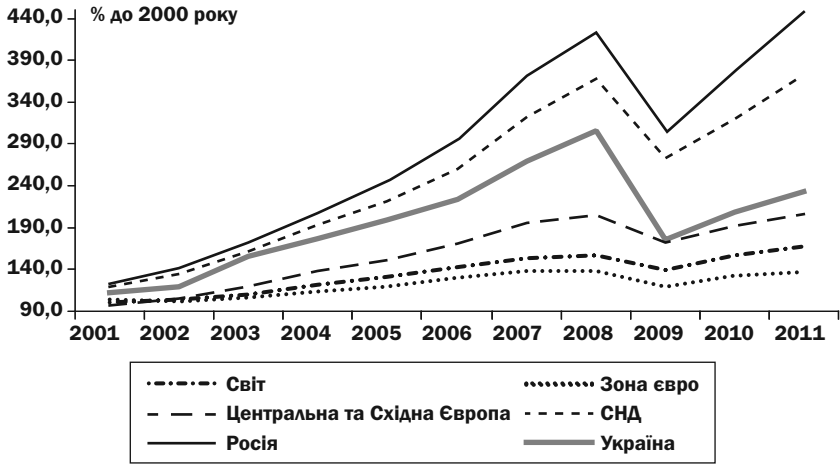

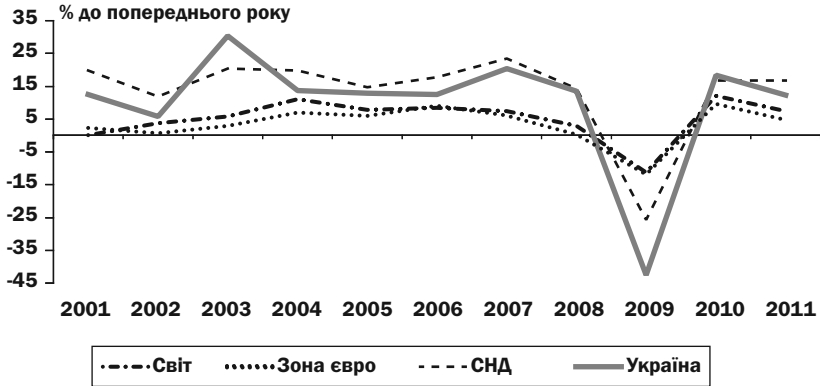
Рис. 6. Темпи приросту експорту в Україні (а)
та за окремими групами країн (б)

Джерело: 2001–2010 роки – МВФ; 2011 рік: МВФ, розрахунки НІСД

тою підтримки існуючих виробничих комплексів у робочому стані, в умовах післякризового відновлення збільшиться частка інвестицій у проекти модернізації виробництв, енергозбереження та освоєння

а)

б)

Рис. 7. Темпи імпорту в Україні (а) та за окремими групами країн (б)

Джерело: 2001–2010 роки – МВФ; 2011 рік – МВФ, розрахунки НІСД

нових видів продукції. За таких умов вагомішими критеріями при прийнятті рішень щодо вибору постачальника (виробника) основних засобів стануть якість та інноваційність і менш вагомим – його ціна. У багатьох випадках конкурентною перевагою пропозиції вітчизняного машинобудування є ціна, а за критерієм інноваційності українські

підприємства частіше надають перевагу імпортній інвестиційній продукції. Тому за зазначених умов структурні зміни інвестиційного попиту в поточному році спричинять часткову переорієнтацію капітальних інвестицій на імпорт, оскільки він є привабливішим за критерієм інноваційності.

Крім того, у поточному році процеси імпортозаміщення поки що не будуть масштабними. Це пов'язано з уповільненням інвестування вітчизняними виробниками проектів освоєння продукції для внутрішнього ринку у кризові роки через відсутність фінансування та невизначеність очікувань.

На відміну від кризових років, починаючи з 2011 року очікується збільшення внеску валового нагромадження капіталу у зростання ВВП. Приріст валового нагромадження основного капіталу у поточному році очікується на рівні 12 %. Інвестиційний попит, задоволення якого у минулі роки було неможливим через відсутність джерел фінансування інвестиційних проектів у приватному секторі, у поточному році має зрости. Обсяги власних коштів на інвестиційні цілі збільшаться завдяки покращенню фінансового стану підприємств та реалізації нових положень Податкового кодексу щодо зменшення ставки податку на прибуток підприємств. Крім того, визначеність щодо поступового зменшення цього податку у середньостроковій перспективі сприятиме реалізації довгострокових інвестиційних проектів у приватному секторі. Збільшаться обсяги залучення кредитних ресурсів завдяки відновленню банківського кредитування. Очікується приплив фінансових ресурсів зі світових фінансових ринків. Збільшення капітальних видатків бюджету, зокрема на завершення проектів підготовки до Євро-2012, також буде вагомим внеском у нагромадження капіталу в економіці України.

Разом з тим стримуючим чинником зростання валового нагромадження основного капіталу залишатиметься повільне відновлення темпів житлового будівництва. На тлі попереднього року, коли значний внесок у зростання інвестицій (понад 4 в. п.) мало введення в експлуатацію житла, яке фактично було побудоване раніше без дозволу на будівництво²⁶, у поточному році цей чинник не матиме визначального впливу. Темпи освоєння інвестицій у житлове будівництво у 2011 році не будуть високими через депресію на ринку нерухомості, що триває.

²⁶Відповідно до Постанови КМУ «Про затвердження Тимчасового порядку прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом приватних житлових будинків садибного типу, дачних та садових будинків з господарськими спорудами і будівлями, споруджених без дозволу на виконання будівельних робіт» від 09.09.2009 р. № 1035.

Відновлення зростання реальних доходів населення відбуватиметься завдяки збільшенню попиту на ринку праці з боку приватного сектору, що призведе до збільшення кінцевих споживчих витрат домогосподарств (на 6 %). Номінальна заробітна плата у 2011 році очікується на рівні 2600 грн. Вона зростатиме насамперед за рахунок збільшення оплати праці найманих працівників підприємств реального та фінансового секторів.

Сальдо зовнішньоторговельного балансу залишатиметься від'ємним. Експорт та імпорт послуг зростатимуть відповідно до тренду зростання експорту та імпорту товарів. Обсяг експорту товарів та послуг, за методологією платіжного балансу, становитиме понад 92 млрд дол. США, імпорт – 97 млрд дол. США. Сальдо доходів очікується від'ємним на рівні 2 млрд дол. США через значні обсяги коштів на обслуговування зовнішнього боргу. Завдяки активізації зовнішніх фінансових ринків сальдо фінансового рахунку очікується на рівні 8 млрд дол. США. Зростуть надходження фінансових ресурсів до банківського та реального секторів за рахунок кредитів та облігацій. Разом з тим певна нестабільність на світових ринках стримує стратегічне інвестування, тому приплив прямих іноземних інвестицій очікується на рівні 6,5 дол. США, що є нижчим, ніж приплив у докризові роки.

3.3. Цінова ситуація

Під впливом зростання зовнішніх цін, зокрема на основні позиції українського експорту (метали, продовольство, добрива), інфляції пропозиції через подорожчання нафти та збільшення тарифів на послуги ЖКГ для населення очікується збільшення дефлятора ВВП на 15 %.

На початку 2011 року домінуючий вплив на динаміку цін в економіці України мали чинники пропозиції, але у другому півріччі посилюватиметься вплив чинників попиту. Це пов'язано з тим, що на початку року ВВП буде нижчим за його потенційний рівень і розрив ВВП буде негативним (див. рис. 3). У другому півріччі ВВП досягне свого потенційного рівня, розрив ВВП стане позитивним, що сформує умови для певного перегріву на споживчому ринку та прискорення інфляційних процесів.

З боку пропозиції на перебіг інфляційних процесів впливатиме підвищення цін на зовнішніх товарних ринках, зокрема на продукти харчування та нафту (рис. 8). Крім безпосереднього впливу на ціни споживачів, у ваговій структурі яких продукти харчування та паливо

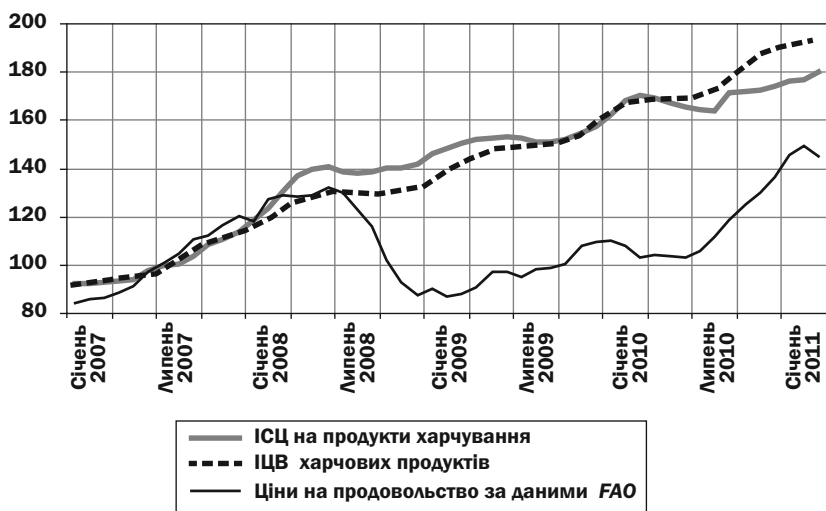

Рис. 8. Індеси цін на продукти харчування, у відсотках, 2007=100

й мастила складають 50 % та 1,5 % відповідно²⁷, вплив цих чинників посилюватиметься через міжгалузеві зв'язки.

Вагомий внесок (близько 4 в. п.) матиме підвищення тарифів на газ, опалення та електроенергію для населення.

За умов стабілізації цін на продовольство та нафту на досягнутому рівні очікується збільшення споживчих цін у 2011 році на 11,2 % (до попереднього року).

Збільшення цін на метали впливатиме на індекси цін виробників машинобудування, індекс цін будівельно-монтажних робіт та, як наслідок, на збільшення індексу цін інвестицій в основний капітал. У поточному році прогнозується збільшення дефлятора валового нагромадження основного капіталу на 16 %.

3.4. Ризики прогнозу

Основним ризиком прогнозу є погіршення кон'юнктури на зовнішніх товарних ринках щодо основних позицій українського експорту, зокрема на метали та продукцію хімічної промисловості, при збереженні цін на нафту на існуючому високому рівні.

²⁷Джерело: Держкомстат.

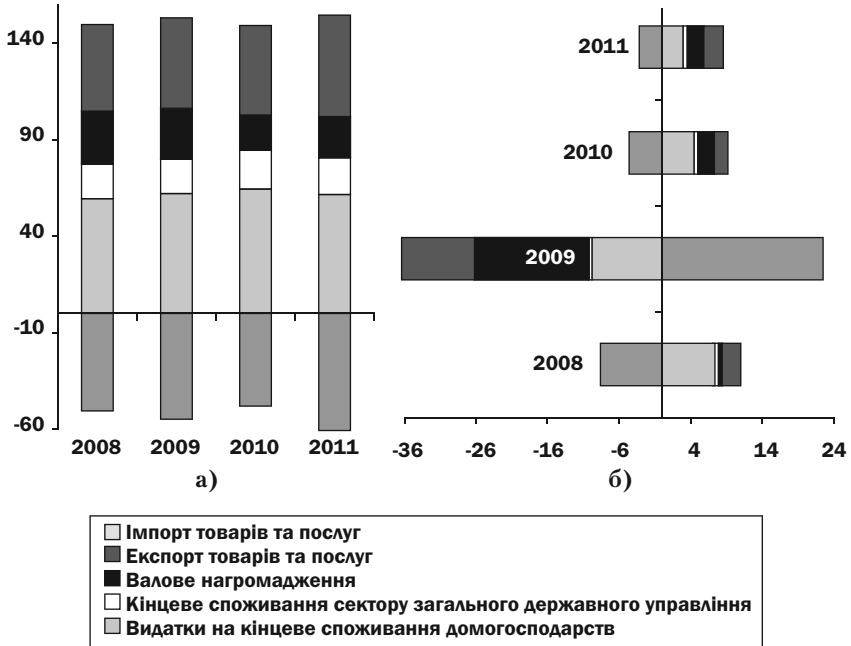

Рис. 9. Структура ВВП (а) та внески складових у зростанні ВВП (б) методом кінцевого використання за альтернативним сценарієм, %

Джерело: 2008–2010 роки – Держкомстат, розрахунки НІСД; 2010, 2011 роки – розрахунки НІСД

За зазначеним альтернативним сценарієм, темпи зростання ВВП очікуються на рівні 103,1 %. Внесок експорту у зростання очікується на рівні 2,3 в. п. (рис. 9). Через уповільнення зростання промисловості та, як наслідок, зменшення коштів у суб'єктів господарювання на фінансування інвестиційних програм темп зростання валового нагромадження основного капіталу становитиме 107 %, а внесок валового нагромадження у зростання ВВП буде на рівні 1,4 в. п.

4. СЕРЕДНЬОСТРОКОВИЙ ПРОГНОЗ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ НА 2011–2015 РОКИ

Однією з найважливіших закономірностей соціально-економічного розвитку (СЕР) є визначення впливу інвестицій на економічне зростання та дефлятор ВВП. Найбільший ефект економічного зростання дає саме збільшення інвестицій, тому вони є зв'язувальним елементом між сукупним попитом і сукупною пропозицією.

Ідентифікація виробничої функції для офіційних статистичних даних економіки України дозволила виявити статистичну залежність коефіцієнта завантаження виробничого капіталу від інвестицій (валового нагромадження основного капіталу) у поточному періоді (рис. 10). Цей коефіцієнт визначає темпи зростання економіки (реальний ВВП) країни та дефлятор ВВП (кут нахилу визначає, якою мірою вплив інвестицій розподілятиметься між економічним зростанням та інфляцією) і нелінійно залежить від обсягів залучених інвестицій.

Визначення такої залежності дозволяє обчислювати прогнозні значення коефіцієнта завантаження капіталу, потенційно можливий ВВП за умов повного використання чинників виробництва та передбачати на прогнозні періоди необхідний обсяг інвестицій для забезпечення заданих темпів економічного зростання. Наведена динаміка демонструє явище «гістерезису», тобто після падіння обсягу інвестицій зростання завантаження капіталу відбувається за іншою траєкторією деякий

Рис. 10. Залежність коефіцієнта завантаження капіталу від обсягів інвестицій

період часу (близько 3-4 р.) до виходу на природну траєкторію завантаження капіталу. Виявлена залежність має дуже важливе значення для прогнозування темпів економічного зростання та може бути використана для прогнозування інвестицій і темпів економічного зростання майбутніх періодів.

Таблиця

Основні прогнозні макропоказники економічного та соціального розвитку України²⁸

№ з/п	Показник	2012-2013 (у середньому)	2014-2015 (у середньому)
1	Номинальний ВВП, млрд грн	1812,1	2605,5
2	ВВП реальний, % до попереднього року	107,6	105,9
3	Дефлятор ВВП (середній за рік), %	114,5	112,1
4	Доходи зведеного бюджету, млрд грн, % до ВВП	497,5 28	756,8 29,2
5	Видатки зведеного бюджету, млрд грн % до ВВП	543,1 30,6	786,9 30,4
6	Дефіцит зведеного бюджету, млрд грн % до ВВП	44,7 2,51	30 1,16
7	Експорт товарів і послуг, млрд дол. США %, рік до року	113,3 15	142,5 15
8	Імпорт товарів і послуг, млрд дол. США %, рік до року	117,3 13	143,3 13
9	Сальдо товарів і послуг, млрд дол. США	-3,9	-0,7
10	Середньомісячна ЗП, грн %, рік до року (відносно дефлятора ВВП)	3514,2 104,2	4939,2 106,4
11	Наявний дохід домогосподарств, млрд грн %, рік до року (відносно дефлятора ВВП)	1388,1 109,4	2014 106,9
12	Загальне споживання (C+G), млрд грн %, рік до року (відносно дефлятора ВВП)	1467,8 107,1	2068,4 103,4
13	Сукупний внутр. попит (C+G+I), млрд грн, %, рік до року (відносно дефлятора ВВП)	1806,5 106,6	2570,5 104,2

²⁸Розрахунки НІСД відповідно до моделі «Альфа».

Використовуючи макроекономічну модель загальної економічної рівноваги «Альфа» (додаток 1), виявлену залежність завантаження капіталу від інвестицій та зроблені припущення щодо темпів зростання інвестицій, заробітної плати, експорту та імпорту товарів і послуг, отримаємо наступні прогнозні макропоказники на середньостроковий період (2012–2015 рр.) в цілому по Україні (табл.)

Використання запропонованого підходу дає можливість отримувати наявну та прогнозу динаміку інтегрального критерію ефективності й ступеня інноваційності для України (рис. 11).

Як показують розрахунки (див. рис. 11 а), за інтегральним критерієм 2010 рік став переломним, з якого починається період зростання соціально-економічного розвитку (2011-2012 рр.) та подальший повільний етап виходу з кризи – 2013–2015 рр. За прогнозними розрахунками інерційного сценарію розвитку України, досягнення рівня СЕР 2008 р. за інтегральним критерієм буде можливим після 2014 р.

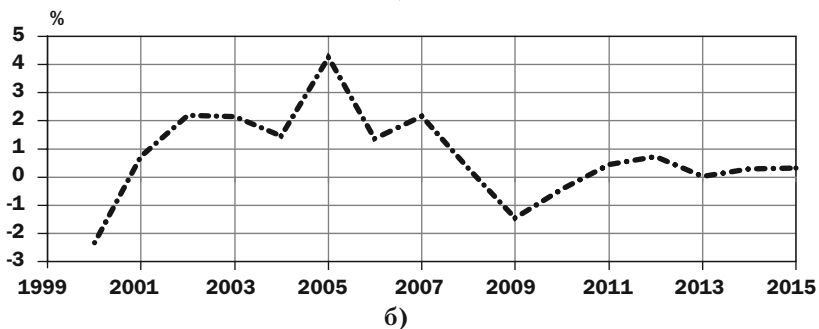
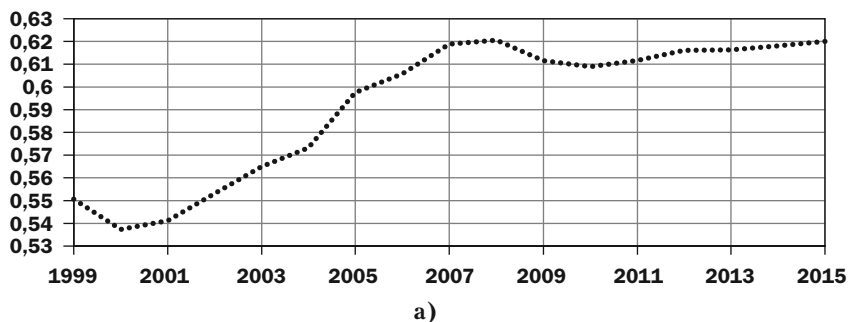

Рис. 11. Динаміка ефективності (а) та ступеня інноваційності (б) СЕР України за інтегральним критерієм

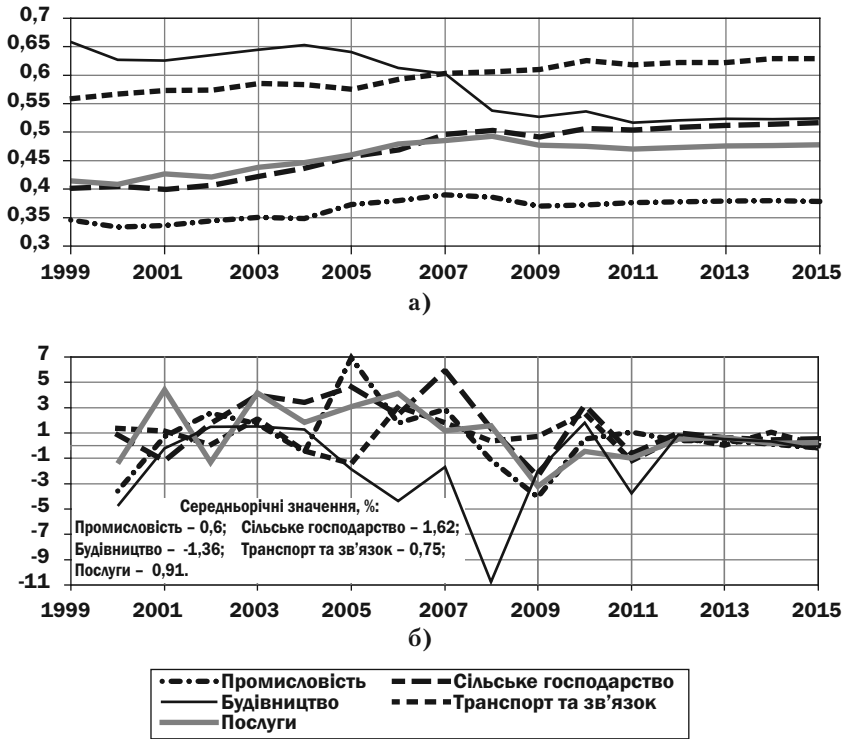

Рис. 12. Динаміка ефективності (а) та ступеня інноваційності (б) СЕР основних видів економічної діяльності за інтегральним критерієм

Аналогічні залежності завантаження капіталу від інвестицій (див. рис. 10) існують і для основних видів економічної діяльності з різними кутами нахилу цієї залежності, що зумовлює різні траєкторії завантаження капіталу та відповідно різні темпи зростання ВДВ за основними видами економічної діяльності.

Детальний аналіз ефективності складових економіки України – основних видів економічної діяльності – дозволяє визначити «вузькі місця» та диспропорцію соціально-економічного розвитку (рис. 12).

Як у минулих, так і в прогнозних періодах існує величезна диспропорція СЕР за основними видами економічної діяльності. За прогнозними розрахунками (див. рис. 12 а), найбільш відстаючим видом діяльності за ефективністю використання наявних ресурсів є промисловість. Після

стрімкого розвитку у 2000–2005 рр. та падіння у 2006–2009 рр. будівництво стабілізувалося за рівнем СЕР упродовж 2011–2015 рр. та займає другу позицію серед інших видів економічної діяльності. Лідерами за рівнем ефективності СЕР, починаючи з 2007 р., є транспорт і зв'язок.

За останні 10 років максимальне значення ступеня інноваційності СЕР (див. рис. 12 б) спостерігалось у промисловості (7 %) у 2005 р. завдяки зменшенню тіньової складової ВДВ, збільшенню узагальненої продуктивності, частки оплати праці у випуску, суттєвому збільшенню заробітної плати з 590 до 806 грн, покращанню технології виробництва та використанню потенційних можливостей, незважаючи на незначні темпи зростання реальної ВДВ. Мінімальне значення ступеня інноваційності спостерігалось у будівництві у 2008 р. на рівні -11 %.

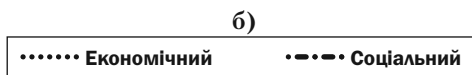
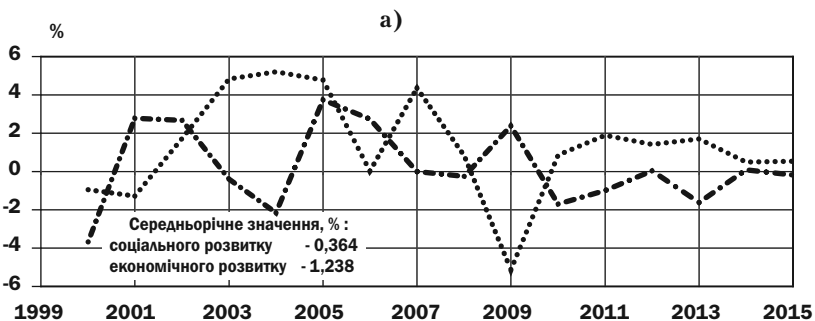
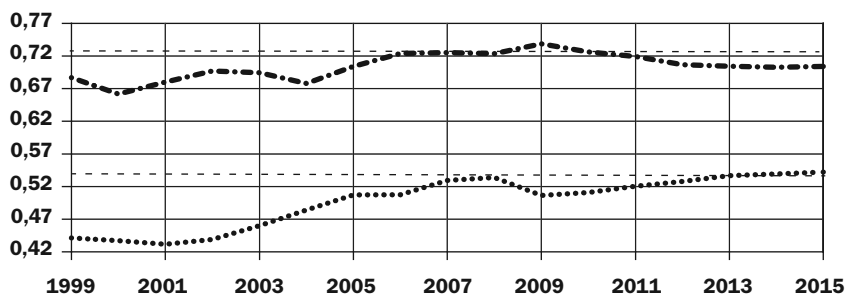

Рис. 13. Динаміка ефективності (а) та ступеня інноваційності (б) соціального й економічного розвитку України за інтегральним критерієм

За прогнозними розрахунками, середньорічні значення ступеня інноваційності за період 2000–2015 рр. за видами економічної діяльності склали: у сільському господарстві – 1,6; у послугах – 0,9; на транспорті й у зв'язку – 0,8; у промисловості – 0,6; у будівництві – від'ємний – -1,4 %. У прогнозних періодах спостерігається практично нульовий ступінь інноваційності СЕР, за інерційним сценарієм розвитку України.

Для повного уявлення про процеси, що відбуваються, доцільно виділити з інтегрального критерію *економічної* (узагальнена продуктивність, технологія виробництва, рівень використання потенційних можливостей) та *соціальної* (соціальна справедливість, тіньова економіка, рівень використання праці) складових. Така реалізація дає можливість отримати окремо показники динаміки ефективності та ступеня інноваційності соціального та економічного розвитку як для країни в цілому, так і за основними видами економічної діяльності (рис. 13).

Аналіз динаміки ефективності економічного розвитку України свідчить про погравлення економічного розвитку та початок виходу з кризи. За прогнозними розрахунками, рівень ефективності економічного розвитку 2008 р. досягатиметься у 2013 р. (див. рис. 13 а). Навпаки, рівень ефективності соціального розвитку знижується до 2012 р. з подальшою стабілізацією до 2015 р. Можна прогнозувати, що економічний розвиток дасть змогу в подальшому підвищити рівень соціального розвитку. За середньорічними значеннями ступеня інноваційності соціального та економічного розвитку провідні позиції посідає економічний розвиток – 1,2 % проти 0,4 % (див. рис. 13 б).

Аналіз динаміки ефективності соціального та економічного розвитку за основними видами діяльності свідчить про диспропорцію їх розвитку (рис. 14). Як свідчать результати розрахунків, лідерами за ефективністю соціального розвитку є сфера послуг і транспорт та зв'язок, до яких наближається будівництво; відстаючими – сільське господарство та промисловість, що мають нижчу частку оплати праці у випуску та вищу частку тіньової складової ВДВ.

Щодо ефективності економічного розвитку ситуація дещо змінюється. Після лідерства до 2007 р. та падіння у 2008-2009 рр. ефективність економічного розвитку будівництва стабілізується та за рівнем займає третю сходинку. Лідерами є транспорт і зв'язок та сільське господарство, які демонструють вищі темпи зростання, ніж інші види економічної діяльності. Відстаючим видом діяльності є промисловість.

Важливою характеристикою використання потенційних можливостей є динаміка коефіцієнта завантаження капіталу, який обчислюється в моделі. Поточне значення коефіцієнта завантаження та його

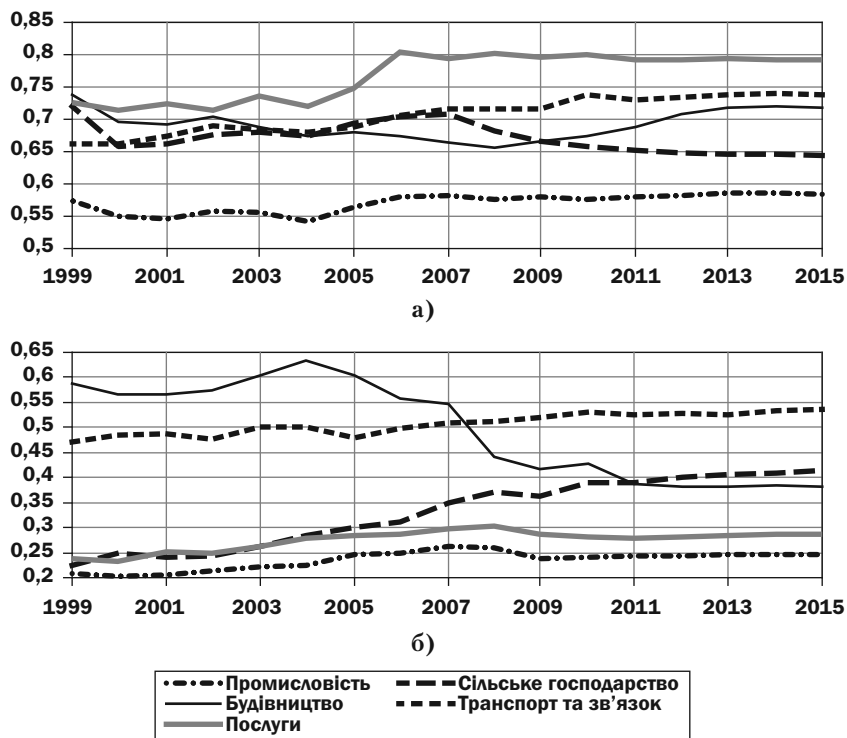
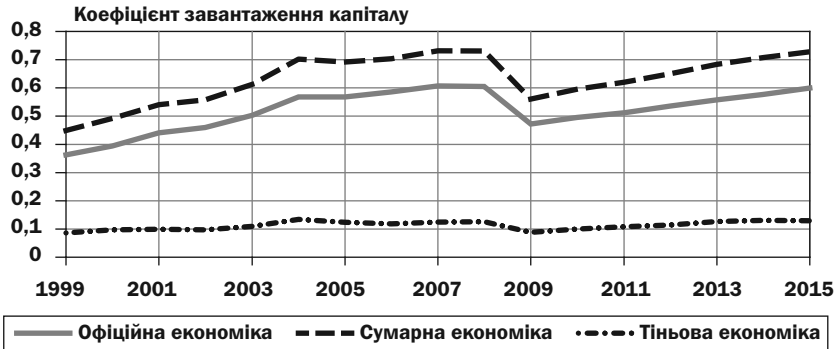

Рис. 14. Динаміка ефективності соціального (а) та економічного (б) розвитку основних видів економічної діяльності за інтегральним критерієм

максимальне теоретичне значення обумовлюють обсяги потенційно можливого при повному завантаженні макрочинників ВВП (рис. 15).

За розрахунками, відсоток завантаження капіталу для потреб тійової економіки на 2010 р. складає 20 %. За 9 років (2000–2008 рр.) розрив ВВП поступово скорочувався та зменшився удвічі зі 100 до 50 млрд грн. Проте криза 2008-2009 рр. відновила попередній рівень розриву ВВП, який у прогнозних періодах починає незначно зменшуватись.

Після зашкалювання коефіцієнта завантаження капіталу у будівництві, що означає роботу будівництва понад однієї зміни (підйомних кранів, вантажівок тощо), він суттєво знизився у 2009-2010 рр. та починає повільно зростати у прогнозних періодах (рис. 16). Завантаження капіталу у промисловості знаходиться на граничному рівні. Враховуючи

а)

б)

Рис. 15. Динаміка коефіцієнта завантаження капіталу (а), обсягів потенційно можливого ВВП при повному завантаженні макрочинників (б) у цілому по Україні

фізичну та моральну зношеність капіталу та застарілі технології у промисловості, існуючий капітал без його оновлення може стати гальмом економічного розвитку. Досить високий нереалізований потенціал зростання характерний для інших видів економічної діяльності, що обумовлює перспективи подальшого розвитку. За прогнозними розрахунками, зростання завантаження капіталу відбуватиметься практично за всіма видами економічної діяльності.

Більш узагальнену картину ефективності соціально-економічного розвитку дає динаміка складових інтегрального критерію ефективності,

Рис. 16. Динаміка завантаження капіталу за основними видами економічної діяльності

нормованих до одиниці (тобто індексів), а саме: узагальненої продуктивності, тіньової економіки, соціальної справедливості, використання праці, технології виробництва та потенційних можливостей (рис. 17).

Виходячи з динаміки складових інтегрального критерію, можна виявити поточні недоліки і розробляти заходи для їхньої ліквідації. Необхідно пам'ятати, що ідеальне (теоретичне) значення частинних критеріїв дорівнює 1, якщо їхнє значення більше 0,5 – це прийнятний рівень.

Як впливає з результатів моделювання, найбільшій увазі потребують показники узагальненої продуктивності та соціальної справедливості, що пов'язано зі зниженням коефіцієнта завантаження капіталу та частки оплати праці у випуску відповідно. Завантаження капіталу своєю чергою залежить від інвестицій, експорту і внутрішнього споживання. Із шести критеріїв, починаючи з 2011 р., негативну динаміку у прогностичних періодах мають критерії наявності тіньової економіки, соціальної справедливості та узагальненої продуктивності, що обумовлює відповідні заходи.

Таким чином, моделювання та аналіз ефективності та інноваційності соціально-економічного розвитку України за розробленим сценарієм розвитку дозволяє дійти таких висновків.

1. Аналіз динаміки інтегрального критерію і його складових дає можливість виявити «вузькі місця», тобто зробити поперечний зріз економіки, що є необхідним фундаментом для розробки цілеспрямованої стратегії розвитку країни. За визначеним інерційним сценарієм розвитку (зростання інвестицій, заробітної плати, доходів і видатків

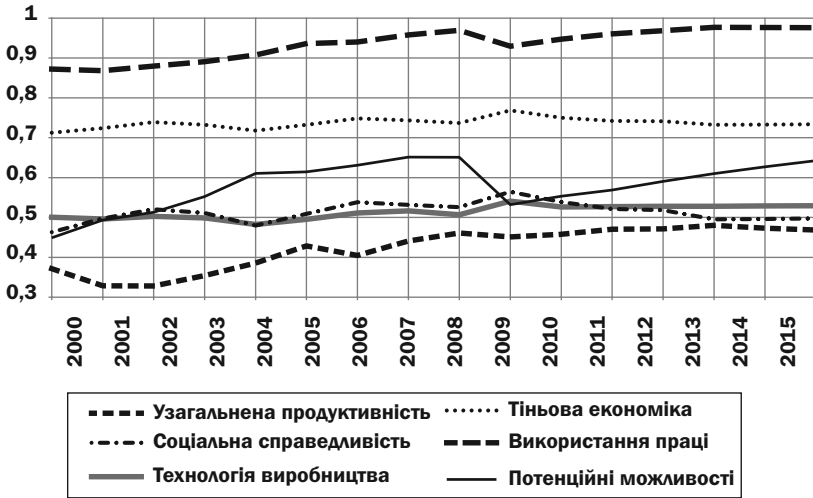

Рис. 17. Динаміка індексів частинних критеріїв оцінювання

бюджету, експорту та імпорту товарів і послуг), можливе середньорічне зростання реального ВВП України на рівні 6,5 % до 2015 р.

2. За інтегральним критерієм соціально-економічного розвитку України 2010 р. став переломним, з якого починається період зростання та подальший повільний етап виходу з кризи (2013–2015 рр.) На жаль, досягнення рівня соціально-економічного розвитку 2008 р., за визначеним сценарієм, буде можливим лише у 2015 р. На тлі стабілізації та подальшого зростання економічної складової інтегрального критерію соціальна складова продовжує знижуватися до 2013 р., після чого стабілізується та починає повільно зростати у 2015 р. Незважаючи на реальне зростання заробітної плати і попиту на працю, від’ємна динаміка соціальної складової інтегрального критерію обумовлена зниженням частки оплати праці у випуску та зростанням тіньової економіки.

3. Найважливішою характеристикою оновлення економіки є початок зростання завантаження виробничого капіталу у всіх секторах економіки (за рахунок збільшення зовнішнього попиту), що обумовлює позитивні темпи зростання в промисловості, на транспорті та у зв’язку й істотне скорочення негативних темпів зростання в будівництві. Необхідною умовою підтримання прийнятних темпів економічного зростання є збереження частки валового нагромадження капіталу у ВВП на рівні не менше 22 %.

4. Тіньова складова в умовах трансформаційної економіки є абсолютно очевидним фактом, а її нелегальність обумовлена слабкістю соціально-економічних інститутів. Збільшенню тіньової економіки сприяє скорочення виробництва в основних видах економічної діяльності, низька частка оплати праці у випуску та ФОП у ВВП, збереження високого рівня бідності працюючого населення, високий рівень оподаткування легального бізнесу, у тому числі внесків до державних соціальних фондів, низький рівень дотримання законів і, як наслідок, втрата довіри до правоохоронної й судової систем держави.

5. Аналіз динаміки ступеня інноваційності соціально-економічного, соціального та економічного розвитку України та основних видів економічної діяльності свідчить про низький рівень інноваційності розвитку (менше 5–7 %) за період 2000–2010 рр., а за прогнозний період 2011–2015 рр. – менше 1 %. Тобто економічне зростання відбувається переважно за рахунок екстенсивних, а не інтенсивних чинників, що свідчить про необхідність підтримання інноваційних розробок, створення стимулів щодо оновлення капіталу, втілення нових технологій через фінансове забезпечення НДДКР та відповідних реформ для захисту інтелектуальної власності.

6. Наявні підходи до оцінки інноваційності економіки засновані на загальних індикаторах інноваційної активності суб'єктів підприємництва (*Європейське інноваційне табло – EIS*) і не дають належного уявлення про те, як ці зовнішні ознаки інноваційності вплинули на кінцевий результат соціально-економічного розвитку. Запропонований методологічний підхід дозволяє оцінити рівень (абсолютне значення інтегрального критерію ефективності) та ступінь інноваційності (його відносні зміни) за кінцевими результатами соціально-економічного розвитку, що дає можливість аналізувати дієвість вживаних заходів та їх коригувати.

7. Найбільш відстаючим видом економічної діяльності за інтегральним критерієм ефективності соціально-економічного розвитку є промисловість, а саме переробна промисловість, якій притаманні найнижча частка оплати праці у випуску, найнижча частка ВДВ у випуску (характеризує рівень технології виробництва), найнижчий рівень соціальної справедливості та найвищий рівень тінізації економіки. Своєю чергою, переробна промисловість забезпечує вищий внесок в економічне зростання випуску та ВДВ країни, тому від покращання складових інтегрального критерію ефективності соціально-економічного розвитку в переробній промисловості певною мірою залежить загальний стан соціально-економічного розвитку України. Така ситуація обумовлює вживання заходів щодо створення стимулів для перезавантаження переробної промисловості.

ВИСНОВКИ

1. Економіка України у 2011 році розвивається в умовах стрімкого зростання цін на товарних ринках, зокрема на нафту, обсяг якої складає майже 7 % від обсягів імпорту товарів в Україну, а також на традиційні товари українського експорту, у тому числі на чорні метали, продовольство та добрива, питома вага яких становить 36 %, 18 % та 2 % відповідно. Втрати економіки України від зростання цін на нафту, яке, за оцінками експертів, у поточному році може досягти 35 % (до попереднього року), а саме негативний внесок цього чинника у ВВП, оцінюються на рівні 1,4 в. п. Макроекономічний ефект від зростання цін на сталь полягає у збільшенні доданої вартості у металургійному виробництві та, одночасно, у гальмуванні розвитку машинобудування та будівництва через збільшення їх собівартості.

2. Рушієм збільшення ВВП у 2011 році буде промисловість, зростання якої зумовлене відновленням інвестиційної активності підприємств та, як наслідок, попиту на інвестиційну продукцію на внутрішньому та зовнішньому ринках. В умовах сприятливої кон'юнктури на зовнішніх товарних ринках, враховуючи глибину докризового падіння українського експорту та його повільне відновлення у минулому році, у 2011 році український експорт має потенціал швидшого зростання порівняно із загальносвітовими тенденціями.

3. Позитивні очікування суб'єктів господарювання, зміцнення власної фінансової бази та покращення доступу до запозичення коштів сприятимуть розгортанню інвестиційної активності реального сектору. Разом з тим повільне відновлення ринку нерухомості негативно впливатиме на інвестування житлового будівництва. Зростання світових цін на метали спричинюватиме зростання індексу цін інвестицій в основний капітал. Під впливом зазначених чинників темпи зростання валового нагромадження основного капіталу в поточному році очікуються на рівні 112 %.

4. У середньостроковій перспективі за інтегральним критерієм соціально-економічний розвиток України продовжував знижуватися у 2010 р., стабілізується у 2011-2012 рр. та почне зростати у 2013–2015 рр. Досягнення інтегрального рівня соціально-економічного розвитку 2008 р., за визначеним сценарієм, буде можливим лише у 2015 р. На тлі стабілізації та подальшого зростання економічної складової інтегрального критерію соціальна складова продовжує знижуватися до 2012 р., після чого стабілізується до 2015 р. Незважаючи на реальне зростання заробітної плати і попиту на працю, від'ємна динаміка соціальної складової інтегрального критерію обумовлена зниженням частки оплати праці у випуску продукції та зростанням тіньової економіки.

Додаток 1

МАКРОМОДЕЛЬ ЗАГАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
РІВНОВАГИ «АЛЬФА»
ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОГНОЗУВАННЯ

Основою для аналізу, прогнозування та управління макроекономічною політикою є системний підхід до побудови макромоделі та використання передових ідей кейнсіанської, класичної та монетаристської теорій на базі методів економічної кібернетики.

Під макроекономічною політикою варто розуміти цілеспрямований вплив держави на чинники сукупного попиту та сукупної пропозиції з урахуванням їхньої чутливості та запізнювання впливу на вихідні макропоказники для забезпечення стійкого (стабільного) економічного зростання країни. Макроекономічна політика, що об'єктивно формує загальні умови взаємодії виробників та споживачів товарів і послуг, розробляється і реалізується на основі як формальних, так і неформальних моделей. Тому вивчення економічних ідей, належним чином сформованих у моделях, необхідно і дуже корисно для глибшого розуміння, виявлення об'єктивних закономірностей прийняття управлінських рішень, формування та реалізації макроекономічної політики. Основна мета регулювання на макрорівні полягає у забезпеченні стійкого економічного зростання, підтримці фінансово-економічної стабільності й гарантії соціальної справедливості.

У цьому сенсі дуже важливо знати ступінь впливу важелів регулювання макроекономічної політики на економічне зростання. Таким чином, державна політика має базуватися на чіткому визначенні оптимальних пріоритетів у постановці цілей та оцінці можливих наслідків від їхньої реалізації. А це, своєю чергою, неможливе без застосування сучасних економіко-математичних моделей, призначених для моделювання важелів регулювання економічного зростання.

Під макроекономічною моделлю варто розуміти цілісну сукупність найважливіших властивостей та ознак економічної системи, процесу чи явища, представлену формалізованим описом у формі математичного інструментарію, що об'єктивно відображає найзагальніші закономірності функціонування економічної системи. Розпізнання та вивчення її закономірностей дозволяє отримати інформацію як про об'єкт у цілому, так і про можливі його стани в майбутньому та ймовірні шляхи досягнення цих станів. Головною рисою при розробленні економіко-математичних моделей є абстрагування від несуттєвих деталей з метою відтворення найважливіших зв'язків і залежностей економічної системи.

Базування на викладених принципах дозволило побудувати макроекономічну модель України «Альфа» з використанням передових ідей кейнсіанської, класичної та монетаристської теорій як об'єкт дослідження (рис. Д.1).

Ця модель відображає системний, комплексний підхід до моделювання економічного стану та перспектив розвитку економіки України і ґрунтується на взаємодії функцій сукупного попиту (кейнсіанський та монетаристський підходи) та сукупної пропозиції (класичний підхід) у контексті кейнсіанської теорії, тобто розглядає національну економіку в цілому з припущенням, що рівень цін впливає на економічну активність. Така взаємодія функцій сукупного попиту та сукупної пропозиції визначає загальну економічну рівновагу в країні, оскільки об'єктивно враховує взаємозв'язки всіх економічних суб'єктів на всіх агрегованих ринках. Всі вхідні дані та вихідні параметри моделі взаємозв'язані,

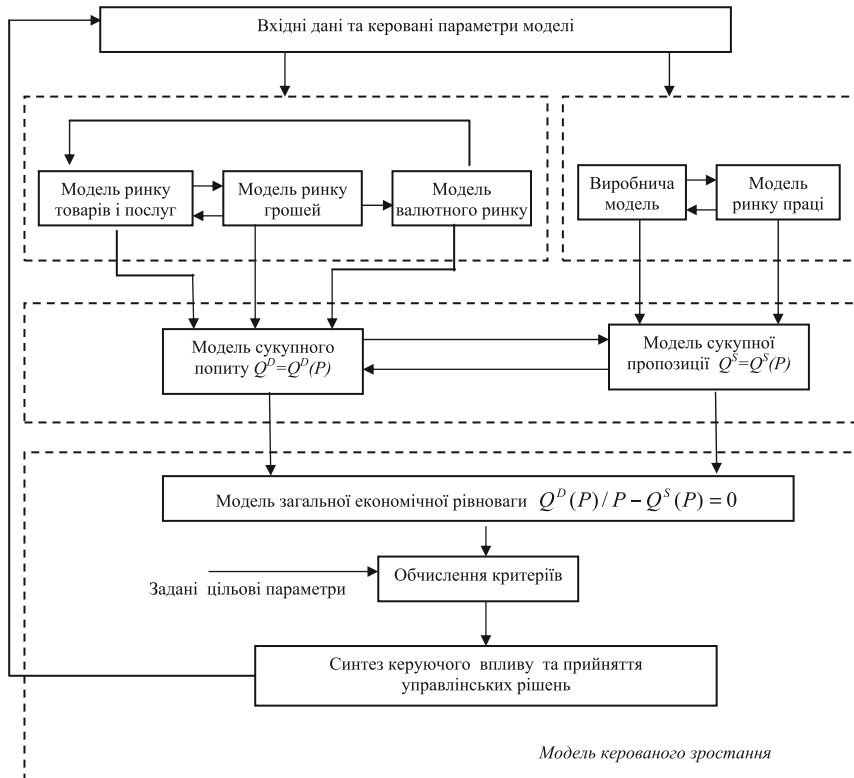

Рис. Д. 1. Структурна схема макроекономічної моделі загальної економічної рівноваги «Альфа»

і зміна кожного з її вхідних даних призводить відповідно до зміни всіх вихідних параметрів.

Як впливає з рис. Д. 1, макромодель економіки країни є досить складною системою з прямими і зворотними зв'язками на всіх ієрархічних рівнях, що зумовлює принципову нелінійність економічних процесів та включає такі складові:

- модель ринку товарів і послуг, модель ринку грошей та модель валютного ринку, об'єднання яких створює модель сукупного попиту²⁹;
- модель виробництва у вигляді виробничої функції і модель ринку праці, об'єднання яких створює модель сукупної пропозиції³⁰.

Відмінність розробленої **моделі функції сукупного попиту** полягає в обчисленні не скалярної величини сукупного попиту, а її функції від зміни загального рівня цін – дефлятора ВВП, в оригінальній комбінації існуючих економічних теорій і в обраному апараті моделювання для складових сукупного попиту з метою поєднання їх в єдине ціле з узгодженим функціонуванням усіх елементів і складових з наступними ознаками, а саме: модель функції сукупного попиту, яка поєднує ринок товарів і послуг з ринком грошей, побудована за принципом *IS-LM*-моделей, запропонованим Хіксом-Хансеном і розвиненим у подальшому Манделом-Флемінгом для умов відкритої економіки. Як функція споживання використовується модифікована М. Фрідменом кейнсіанська функція споживання на підставі введеного ним поняття «перманентного доходу». Застосовується кейнсіанська функція інвестицій на основі введеного Дж. М. Кейнсом поняття «граничної ефективності капіталу». На відміну від класичної економічної школи, в моделі ринку грошей використовується не ортодоксальна кількісна теорія грошей, що враховує тільки трансакційний мотив і мотив обережності, а застосовується модель попиту на гроші Баумоля – Тобіна (трансакційний мотив і мотив обережності) одночасно з моделлю попиту на гроші як майно (теорія переваги ліквідності Кейнса), що змінюються залежно від зміни відсоткової ставки. Модель попиту на гроші Баумоля-Тобіна використовується в модифікованому вигляді, адаптованому В. Ющенком і В. Лисіцьким до умов перехідної економіки.

²⁹Харазішвілі, Ю. Функція сукупного попиту, або *IS-LM*-модель для відкритої економіки / Ю. Харазішвілі // Моделювання та інформатизація соціально-економічного розвитку України: зб. наук. праць / наук. ред. О. О. Любич [та ін.]. – К.: ДНДПМЕ Мінекономіки України, 2005. – Вип. 6. – С. 35–55.

³⁰Харазішвілі, Ю. Класична модель функції сукупної пропозиції в контексті кейнсіанської теорії / Ю. Харазішвілі // Статистика України. – 2006. – № 1. – С. 42–48.

Для прогнозування коефіцієнта граничної схильності до споживання розроблено метод, що поєднує аналітичні та статистичні підходи до його визначення.

Така побудова моделі сукупного попиту дає змогу досліджувати вплив грошово-кредитної, фіскальної та комбінованої політики на основні макропоказники, що дає можливість отримати кількісну міру впливу (чутливість) одних параметрів на інші. Оскільки рівняння ліній *IS-LM*-моделі побудовані для заданого P_0 , функція сукупного попиту $Q_t^D(P_t)$ (залежність номінального ВВП від зміни загального рівня цін P – дефлятора ВВП) виходить шляхом спільного рішення рівнянь моделі ринку товарів і послуг, моделі ринку грошей та моделі валютного ринку при різних значеннях P .

$$\begin{cases} Q_t^D = F[C_t(Y_t^V, Y_{t-1}^V, T), G_t, E_t(e_t), Z_t(e_t), I_t(i_t)] & \text{– рівняння лінії } IS; \\ Q_t^D = F[M_t, P_t, i_t] & \text{– рівняння лінії } LM; \end{cases} \quad (1)$$

$$Q_t^D = Q_t^D(P_t) \text{ – } IS-LM\text{-модель,} \quad (2)$$

де C_t – споживання домогосподарств; Y_t^V – наявний дохід домогосподарств; Y_{t-1}^V – наявний дохід попереднього періоду; T – усі податки; G_t – видатки консолідованого бюджету (розподіляються в моделі на державне споживання C_g та державні інвестиції I_g); E_t – експорт товарів і послуг; e_t – обмінний курс гривня/долар; Z_t – імпорт товарів і послуг; I_t – інвестиції; i_t – ставка рефінансування НБУ; M_t – пропозиція грошей (грошовий агрегат **M2**); P_t – дефлятор ВВП.

Відмінність розробленої **моделі функції сукупної пропозиції** від існуючих моделей полягає в обрахуванні не скалярної величини сукупної пропозиції, а її функції від зміни загального рівня цін – дефлятора ВВП, застосуванні класичної теорії сукупної пропозиції (виробнича функція Кобба-Дугласа у формі Я. Тінбергена) у контексті кейнсіанської теорії, тобто рівень цін впливає на економічну активність та характеризується наступними ознаками: макрочинники (праця, капітал) забезпечують випуск продукції, а не ВВП; замість чисельності зайнятих використовуються затрати праці (добуток чисельності зайнятих на величину середньорічної номінальної заробітної плати з урахуванням коефіцієнта соціальних нарахувань), інакше маємо розбіжність розмірностей у лівій і правій частинах рівняння, що неприпустимо; як чисельність зайнятих використовується чисельність найманих працівників та інша категорія зайнятих, приведена до еквіваленту найманих працівників по заробітній платі та податках; капітал в кожному періоді переоцінюється на дефлятор

ВВП; вводиться коефіцієнт завантаження виробничого капіталу. Крім того, з метою подальшого удосконалення методології побудови моделі сукупної пропозиції розроблено аналітичний метод розрахунку коефіцієнтів еластичності та коефіцієнта завантаження виробничого капіталу.

Функція $Q_t^s(P_t)$ (залежність реального ВВП від зміни загального рівня цін) визначається шляхом спільного вирішення системи рівнянь моделі ринку праці та моделі виробництва у вигляді виробничої функції при варіюванні P :

$$\begin{cases} Q_t^s = F[tp_t, \sigma_t, K_t(K_{t-1}, A_{t-1}, I_{t-1}, P_{t-1}), \vartheta_t, N_t(P_t, W_t)]; \\ Q_t^s = Q_t^s(P_t) - \text{функція сукупної пропозиції}. \end{cases} \quad (3)$$

Виробнича функція Кобба-Дугласа застосовується з урахуванням зазначених неточностей:

$$V_t = e^{\gamma t} [\xi_t N_t(P_t) \frac{W_t}{P_t} k_{sn}]^a [\vartheta_t(I_t) K_t(K_{t-1}, I_{t-1}, A_{t-1}, P_{t-1})]^{1-a}, \quad (4)$$

де V – випуск продукції; e^{γ} – науково-технічний прогрес; γ – постійний темп технічного прогресу (приймається 0,5 %/рік); L – затрати праці ($L = \xi N(W/P)k_{sn}$); ξ – стагистичний коефіцієнт зайнятості: частка найманих працівників та іншої категорії зайнятих у загальній чисельності зайнятих в економіці; N – загальна чисельність зайнятих; W – середньорічна номінальна заробітна плата найманих працівників; ϑ – коефіцієнт завантаження капіталу; I – валове нагромадження капіталу; A – споживання основного капіталу; K – вартість капіталу; a – коефіцієнт еластичності; t – період часу.

Реальний ВВП $Q^s(P)$ є часткою випуску і характеризується коефіцієнтом структури витрат (σ), що визначає частку ВВП у випуску (V):

$$Q_t^s(P_t) = \sigma_t V_t. \quad (5)$$

Специфікація виробничої функції визначається аналітичними методами на кожний період окремо на основі фактичних поточних і ретроспективних даних (за попередній період) і не вимагає наявності довгих часових рядів змінних.

З огляду на те, що окремо ані сукупний попит, ані сукупна пропозиція не визначають рівновагу в економіці, оскільки можуть бути обчислені тільки при заданому рівні цін, загальна рівновага може бути знайдена тільки в єдиній взаємодії сукупного попиту та сукупної пропозиції. Ця концепція реалізується в моделі загальної економічної

рівноваги. Ця модель разом із заданими критеріями, цільовими параметрами і блоком синтезу керуючих впливів представляє модель керованого зростання економіки³¹.

В аналітичному вигляді загальна економічна рівновага записується у формі наступного трансцендентного рівняння, рішенням якого є дефлятор ВВП та реальний ВВП:

$$Q_t^D(P_t)/P_t - Q_t^S(P_t) = 0. \quad (6)$$

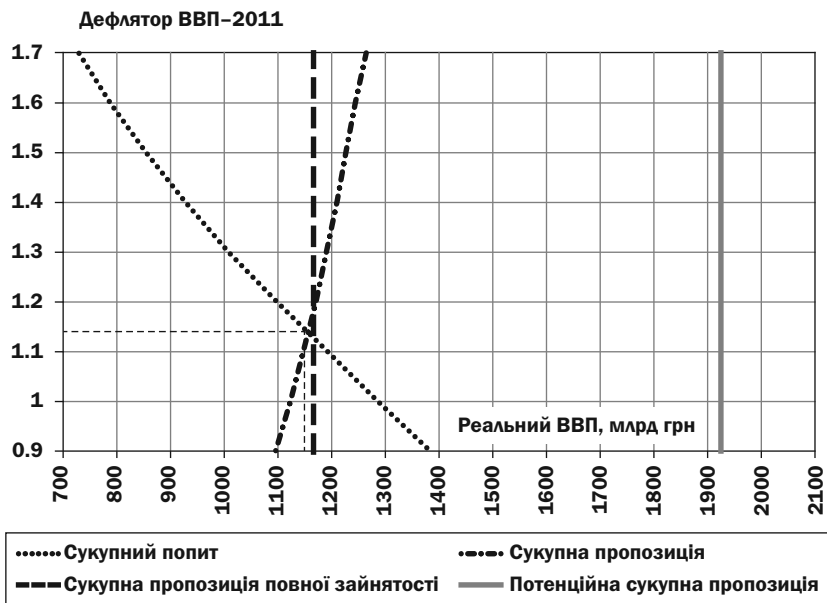

Рис. Д. 2. Графічне представлення загальної економічної рівноваги

У зв'язку з тим, що у наступному періоді нам невідомий загальний рівень цін, у моделі будуються функції сукупного попиту та сукупної пропозиції, перетинання яких визначає ендогенно дефлятор ВВП та реальний ВВП, реальний ВВП повної зайнятості та потенційний реальний ВВП повного завантаження макрочинників – праці та капіталу (рис. Д. 2).

³¹Харазішвілі, Ю. Системне моделювання соціально-економічного розвитку України / Ю. Харазішвілі // Банківська справа. – 2006. – № 3. – С. 46–65.

Отже, можна стверджувати, що інфляція (дефлятор ВВП) – квінтесенція взаємодії всіх економічних суб'єктів на всіх агрегованих ринках, а не результат трендової екстраполяції на основі минулих періодів або тільки збільшення (зменшення) пропозиції грошей, як стверджують монетаристи. Саме така побудова моделі, де інфляція (дефлятор ВВП) та економічне зростання є ендогенними величинами, дозволяє дослідити вплив макроекономічної політики на економічне зростання та інфляцію. Саме така побудова моделі дає можливість перейти від застосування економіко-математичних моделей для прогнозування і планування до їх використання для економічного передбачення («Передбачення – це процес, що формується на основі універсальної методології, яка отримала назву «сценарний аналіз»³²) та забезпечує широту функціональних можливостей, тобто появу емерджентних властивостей внаслідок системного підходу при аналізі, прогнозуванні та передбаченні соціально-економічного розвитку, а саме:

- математичний розрахунок (а не результат трендової екстраполяції) інтегрального показника інфляції в економіці країни – дефлятора ВВП, реального ВВП та темпів його зростання як ендогенних змінних на майбутні періоди за умови загальної економічної рівноваги;
- прогнозування соціально-економічного розвитку на коротко- та середньострокову перспективу та сценарний аналіз можливих варіантів розвитку;
- обчислення ККД економіки країни;
- ідентифікація економічного стану – обчислення потенційного ВВП як критерію оцінення стану економіки країни, оптимального попиту на працю та пропозиції праці, природного рівня безробіття;
- обчислення впливу зміни макропоказників при використанні інструментів регулювання макроекономічної політики на майбутні періоди як необхідної умови прийняття управлінських рішень при розробці стратегії економічного розвитку;
- синтез керуючого впливу для забезпечення заданих показників економічного зростання й інфляції (таргетування макропоказників);
- обчислення впливу змін цін на газ на основні макроекономічні показники;
- прогнозування індексів інфляції на основі індексів-дефляторів у промисловості, сільському господарстві, будівництві, на транспорті, при послугах;

³²Михалевич, М. В. Моделирование переходной экономики. Модели, методы, информационные технологии / М. В. Михалевич, И. В. Сергиенко. – К. : Наук. думка, 2005. – 670 с.

- оцінення оптимальної питомої ваги оплати праці у випуску та фонду оплати праці у ВВП;
- оцінення кількісних показників і темпів зростання тіньової економіки в цілому по країні, основних видах економічної діяльності, регіонах;
- оцінення рівня ефективності та ступеня інноваційності соціально-економічного розвитку;
- оцінення впливу науково-технічного прогресу на економічне зростання, інфляцію та соціально-економічний розвиток.

Таким чином, у запропонованій моделі економічного зростання «Альфа» одночасно присутні чинники зростання як з боку попиту, так і пропозиції, а їх взаємодія дає можливість відповісти на два головних питання:

1. Що буде, якщо...? Або як зміняться вихідні макропоказники (ВВП, темп зростання, інфляція, безробіття та ін.) при зміні інструментів управління макроекономічною політикою.

2. Що потрібно зробити, щоб...? Або як повинні змінитися керовані параметри в межах заданих обмежень на вході, щоб забезпечити задані показники на виході.

Методологічний підхід до оцінювання ефективності та інноваційності соціально-економічного розвитку

Основною проблемою реального оцінювання ефективності соціально-економічного розвитку країни, регіонів та основних видів економічної діяльності є правильне та адекватне визначення критеріїв оцінки з метою виявлення найбільш актуальних економічних проблем і розроблення на цій основі відповідної стратегії розвитку.

Під ефективністю соціально-економічного розвитку розуміється ступінь використання максимальних, оптимальних чи потенційних можливостей окремих макропоказників. Сучасний стан соціально-економічного розвитку країни (регіонів, основних видів економічної діяльності) характеризується кількома десятками показників. Кожний з них в окремому періоді може зростати або знижуватися, однак виникає запитання: в якому з двох розглянутих періодів стан соціально-економічного розвитку є кращим? Для обґрунтування цієї відповіді необхідна розробка інтегрального критерію оцінення соціально-економічного стану, який характеризував би його зміну в динаміці. Другий аспект застосування інтегрального критерію оцінки полягає у порівняльній оцінці ефективності соціально-економічного розвитку країн, регіонів та основних видів економічної діяльності.

На основі аналізу існуючих теоретичних підходів інтегральної оцінки ефективності соціально-економічного розвитку, які в сучасній практиці застосовуються на рівні регіонів³³, виявлено недоліки та розроблено новий теоретичний підхід, зорієнтований на охоплення всієї національної економіки та визначення її інноваційності³⁴.

При цьому країна, регіон або вид економічної діяльності представляється як складна функціональна система зі своїми вхідним і вихідними параметрами (рис. Д. 3).

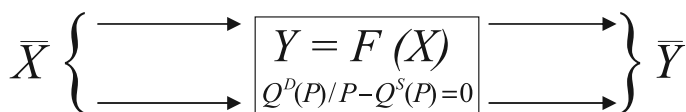

Рис. Д. 3. Модель економіки країни, регіону або виду економічної діяльності як складної функціональної системи

Трансцендентне рівняння, що визначає взаємодію функцій сукупного попиту та сукупної пропозиції для досягнення загальної економічної рівноваги, є макрофункцією економічної системи. Тобто макрофункція є кількісним виразом основної мети, залежить від керуючого впливу X (вектора вхідних параметрів) і забезпечує передачу цього впливу на вихідні параметри Y .

Система показників для оцінення ефективності соціально-економічного розвитку повинна відображати найважливіші характеристики країни, регіонів та основних видів економічної діяльності, а в сукупності – давати уявлення про узагальнену характеристику розвитку – інноваційність. Так, у країнах Європейського Союзу основним інструментом оцінки стану розвитку інноваційного процесу та динаміки змін інноваційної активності прийнято *EIS – European Innovation Scoreboard* (Європейське інноваційне табло)³⁵. Разом з тим самі автори

³³Про затвердження Методики визначення комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.02.2004 р. № 113 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/>

³⁴Харазішвілі, Ю. М. Теоретичні основи системного моделювання соціально-економічного розвитку України : монографія / Ю. М. Харазішвілі. – К. : ТОВ «ПоліграфКонсалтинг», 2007. – 324 с.

³⁵*Comparative analysis of innovation performance* // European Innovation Scoreboard – 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.proinnouurope.eu/EIS2008/website/docs/EIS_2008_Final_report.pdf

відзначають, що моніторинг та оцінка результатів є одним з вузьких місць інноваційної політики.

На нашу думку, існуючі підходи до оцінення інноваційності економіки засновані на загальних індикаторах інноваційної активності й не дають належного уявлення про те, як ці зовнішні ознаки інноваційності вплинули на кінцевий результат соціально-економічного розвитку?

На відміну від відомих підходів, використовуваних для визначення інтегрального критерію, у запропонованому підході як складові інтегрального критерію оцінення ефективності соціально-економічного розвитку застосовуються тільки вихідні параметри. Це суттєво скорочує кількість показників та значно спрощує проведення розрахунків інтегрального показника. Вихідні параметри є результатом взаємодії всіх вхідних параметрів, з урахуванням їхньої різної чутливості та запізнювання впливу на вихідні макропоказники через макрофункцію економічної системи.

Таким чином, як складові інтегрального критерію оцінки ефективності соціально-економічного розвитку пропонуються наступні:

1. ВВП (ВДВ, ВРП) на одиницю продуктивної потужності або узалежнена продуктивність – ВВП на чисельність зайнятих (N^D) та авантажений капітал (K_Z):

$$ВВП_{шт} = \frac{Q^D(P)}{N^D K_Z} [1/особу] \quad (7)$$

2. Соціальна справедливість. Застосування моделі функції сукупної пропозиції дозволяє розрахувати коефіцієнти еластичності виробничої функції при затратах праці та капіталу на основі офіційних статистичних даних по Україні, регіонах та основних видах економічної діяльності, що визначають розподіл доходу між працею та капіталом. Використовуючи оптимальні значення цих коефіцієнтів (0,382; 0,618), що відповідають принципу «золотого перетину», за яких тіньова заробітна плата теоретично відсутня, можна визначити «коефіцієнт соціальної справедливості» як відношення розрахункового значення коефіцієнта еластичності при затратах праці до його оптимального значення:

$$k_{ce} = \frac{a_{розр}}{a_{опт}}. \quad (8)$$

3. Тіньова економіка. Обчислення існуючих (для офіційних статистичних даних) і знання оптимальних коефіцієнтів еластичності у виробничій функції (2,37) визначають затрати праці з урахуванням тіньової складової оплати праці, яка при вирішенні оберненої задачі в моделі сукупного попиту дозволяє обчислити сумарний ВВП (офіційний + тіньовий). Тому відношення офіційного ВРП до сумарного

з урахуванням тіньової складової визначатиме ступінь близькості офіційного ВВП до його максимального значення при відсутності тіньової складової економіки – коефіцієнт наявності тіньової економіки:

$$k_{\text{тин}} = \frac{ВВП_{\text{оф}}}{ВВП_{\text{сум}}} . \quad (9)$$

Відзначимо, що загальноприйнятий коефіцієнт тінзації k_T (відношення тіньової складової ВВП (ВДВ)) до сумарного або офіційного ВВП пов'язаний з $k_{\text{мин}}$ відношенням: $k_T = 1 - k_{\text{мин}}$.

4. *Використання трудових ресурсів.* Використання трудових ресурсів можна визначити як результат ділення функції оптимального попиту на працю на функцію пропозиції праці:

$$k_{\text{мп}} = \frac{N^D(P)}{N^S(W(P))} . \quad (10)$$

5. *Технологія виробництва.* Як відомо із Системи національних рахунків (СНР), випуск дорівнює сумі проміжного споживання (ПС) та ВВП. Тому відношення ВВП до випуску продукції визначатиме частку ВВП у випуску, що характеризує технологію виробництва:

$$k_{\sigma} = \frac{ВВП}{V} . \quad (11)$$

6. *Потенційний ВВП.* Відношення офіційного ВВП до його потенційного значення при повному завантаженні макрочинників визначатиме ступінь використання потенційних можливостей розвитку, тобто відповідний коефіцієнт:

$$k_{\text{пот}} = \frac{ВВП_{\text{оф}}}{ВВП_{\text{пот}}} . \quad (12)$$

Після нормування (відношення поточних значень до їх максимальних, оптимальних або потенційних значень) кожен із перерахованих частинних критеріїв визначає окремі параметри потенційних можливостей та має теоретичне максимальне значення, що дорівнює одиниці, а їх добуток з ваговими коефіцієнтами (що визначаються за допомогою методів теорії чутливості) характеризуватиме ступінь використання технологічних, інноваційних, наукових, соціальних, трудових та виробничих ресурсів, притаманних конкретній країні (регіону, виду економічної діяльності), тобто ефективність соціально-економічного розвитку:

$$E\Phi_t = k^{\frac{1}{w_1}}_{\text{мп},t} \times k^{\frac{1}{w_2}}_{\text{сс},t} \times k^{\frac{1}{w_3}}_{\text{тинь},t} \times k^{\frac{1}{w_4}}_{\text{пр},t} \times k^{\frac{1}{w_5}}_{\sigma,t} \times k^{\frac{1}{w_6}}_{\text{пот},t}, \quad \sum_i^6 1/w_i = 1. \quad (13)$$

Отже, для кількісного оцінення інноваційності економіки взагалі пропонується критерій «ефективності» (який інтегрує основні макро-економічні показники), абсолютне значення якого визначатиме рівень інноваційності, а відносні його зміни – ступінь інноваційності соціально-економічного розвитку:

$$IE_t = \left(\frac{E\Phi_t}{E\Phi_{t-1}} - 1 \right) \cdot 100\%, \quad (14)$$

де IE_t – ступінь інноваційності економіки;

$E\Phi_t$ – значення ефективності в періоді t ;

$E\Phi_{t-1}$ – значення ефективності в періоді $t - 1$.

З метою отримання нової інформації щодо впливу економічної та соціальної політики на соціально-економічний розвиток пропонується методологічний підхід, що базується на виділенні з інтегрального критерію (13) економічної (15) (узагальнена продуктивність, технологія виробництва, рівень використання потенційних можливостей) та соціальної (16) (соціальна справедливість, тіньова економіка, рівень використання праці) складових. Реалізація цього підходу дає можливість отримати окремо показники динаміки ефективності соціального та економічного розвитку як для країни в цілому, так і регіонів та основних видів економічної діяльності:

$$E\Phi_{\text{екон.},t} = k^{w_1}_{\text{шт.},t} \times k^{w_5}_{\sigma,t} \times k^{w_6}_{\text{пот.},t}, \quad (15)$$

$$E\Phi_{\text{соц.},t} = k^{w_2}_{\text{сс.},t} \times k^{w_3}_{\text{тін.},t} \times k^{w_4}_{\text{пр.},t}. \quad (16)$$

Таким чином, запропонований інтегральний критерій оцінювання ефективності соціально-економічного розвитку дає можливість:

1) оцінити кінцевий результат ефективності соціально-економічного розвитку;

2) розгорнути цей результат у систему часткових критеріїв для оцінення складових соціально-економічного розвитку;

3) визначити напрям підвищення внаслідок впливу на структурні елементи.

Цей інтегральний критерій є достатньо універсальним і може бути застосований на рівні країни, основних видів економічної діяльності та регіонів.

Додаток 2

МАТЕРІАЛИ ЗАСІДАННЯ
«КРУГЛОГО СТОЛУ»

19 травня 2011 року в конференц-залі Національного інституту стратегічних досліджень відбулося засідання «круглого столу» **«Економіка України у 2011 році: прогноз динаміки, виклики та ризики»**. На засідання були запрошені працівники наукових та аналітичних установ, органів державної влади, недержавних організацій, представники засобів масової інформації.

В обговоренні взяли участь:

БЕЛІНСЬКА
Яніна Василівна

провідний науковий співробітник відділу економічної стратегії Національного інституту стратегічних досліджень

БУРАКОВСЬКИЙ
Ігор Валентинович

директор Інституту економічних досліджень та політичних консультацій

ВОРОБІЙОВ
Станіслав Леонідович

старший науковий співробітник відділу секторальної економіки Національного інституту стратегічних досліджень

ГЕЄЦЬ
Валерій Михайлович

директор Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ДАЦЕНКО
Валерій Іванович

виконавчий директор Асоціації НАУКА

ЖАЛІЛО
Ярослав Анатолійович

перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень, президент Центру антикризових досліджень

ЖАК
Олексій Петрович

заступник директора Департаменту забезпечення бюджетного процесу Міністерства фінансів України

ІВАНОВ
Олег Валерійович

старший консультант відділу макроекономічного прогнозування та досліджень тіньової економіки Національного інституту стратегічних досліджень

КРЮЧКОВА
Ірина Володимирівна

заступник міністра економіки України

ЛЕБЕДА Тетяна Борисівна	провідний науковий співробітник відділу моделювання та прогнозування економічного розвитку Державної установи «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України»
ЛОНДАР Сергій Леонідович	перший віце-президент Державної навчально-наукової установи (ДННУ) «Академія фінансового управління»
ЛЯПШ Дмитро Вадимович	старший науковий співробітник відділу економічної стратегії Національного інституту стратегічних досліджень
МАНЦУРОВ Ігор Германович	директор Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економічного розвитку та торгівлі України
НОВАК Ірина Миколаївна	провідний науковий співробітник Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України
ПАНТЕЛЕЄНКО Віктор Михайлович	віце-президент Конфедерації роботодавців України
ПЖУК Ольга Іванівна	доцент кафедри міжнародної економіки і підприємництва Національного університету державної податкової служби України
ПЩЕЙКО Вадим Олександрович	перший заступник Голови Державної служби статистики України
ПОКРИШКА Дмитро Степанович	завідувач відділу економічної стратегії Національного інституту стратегічних досліджень
СЕРЕДА Володимир Валер'янович	віце-президент Асоціації НАУКА
СОБКЕВИЧ Оксана Володимирівна	завідувач відділу секторальної економіки Національного інституту стратегічних досліджень

СОЛОГУБ Дмитро Романович	начальник відділу аналізу та досліджень Райффайзен Банку Аваль
ТИЦУК Тетяна Анатоліївна	завідувач відділу макроекономічного прогнозування та досліджень тіньової економіки Національного інституту стратегічних досліджень
УСТЕНКО Олег Леонідович	виконавчий директор Міжнародного фонду Блейзера
УСТИНОВА Ірина Ігорівна	доцент кафедри містобудування Київського національного університету будівництва і архітектури
ФЕДЮК Василь Миколайович	заступник директора Департаменту національних проєктів Державного агентства з інвестицій та з управління національними проєктами України
ХАРАЗШВІЛІ Юрій Михайлович	головний науковий співробітник відділу макроекономічного прогнозування та досліджень тіньової економіки Національного інституту стратегічних досліджень
ШЕВЦОВ Анатолій Іванович	директор Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у м. Дніпропетровську

На порядок денний були винесені такі питання: умови та тенденції розвитку економіки України у 2011 році; прогноз основних макроекономічних показників України у 2011 році; виклики та ризики внутрішнього та зовнішнього середовища і шляхи мінімізації негативних впливів на сектори економіки України. Далі друкуються тексти виступів, викладені за аудіозаписом і надані учасниками «круглого столу».

ВИСТУПИ УЧАСНИКІВ

ЖАЛІЛО Ярослав Анатолійович,
перший заступник директора

Національного інституту стратегічних досліджень

Шановні колеги! У наш час коректний прогноз динаміки національної економіки – необхідна складова стратегування. Тому наш Інститут нині концентрує свої наукові зусилля на цьому новому для нас напрямі. Ми представляємо першу спробу науковців НІСД надати короткостроковий прогноз основних макроекономічних показників. Розробляючи прогноз, ми мали на меті: по-перше, визначити максимально ймовірні результати, які плануємо отримати на кінець року; по-друге, врахувати ті ризики, що вважаються найімовірнішими і які можуть вплинути на досягнення цього результату.

ТИЩУК Тетяна Анатоліївна,

*завідувач відділу макроекономічного прогнозування
та досліджень тіньової економіки НІСД*

Відновлення економіки України у 2011 році відбувається в умовах збільшення обсягів світової торгівлі та розгортання інвестиційної активності у реальному секторі. Макроекономічне середовище у I півріччі цього року характеризується зростанням цін на світових товарних ринках, зокрема на нафту, метали та продовольство, активізацією фінансових ринків та продовженням депресії на ринках нерухомості.

Економіка України у 2011 році розвивається відповідно до світових трендів. Поступово відновлюється зростання, але обсяги виробництва у більшості країн досі нижчі від їх потенційного рівня. Річний темп зростання світової економіки очікується на рівні 4,5 %, при цьому в розвинених країнах – 2,5 %, у країнах, що розвиваються, – 6,5 %. Світова інфляція очікується на рівні 4,6 %, у розвинених країнах – 2,2 %, у країнах, що розвиваються, – 6,9 %. Очікується активізація фінансових ринків. Припливи капіталу у певні країни, що розвиваються, та в країни з перехідною економікою вже досягли або перевищили докризовий рівень. Разом з тим це зростання ще не є стійким: головним чином воно формується за рахунок зростання портфельних інвестицій, кредитів та облігацій, питома вага прямих іноземних інвестицій зменшується. Зростання світової економіки спричинює збільшення світового попиту на нафту. Її зростання у середньорічному вимірі у 2011 році становитиме 135 % до середнього

значення 2010 року. Після нещодавнього зменшення пропозиції та стрімкого зростання цін на світовому продовольчому ринку у поточному році очікується збільшення пропозиції продовольства завдяки сприятливим погодним умовам. Разом з тим через необхідність відновлення запасів продовольства, що були виснажені внаслідок дисбалансу попиту та пропозиції у минулому році, у цьому році попит також очікується на високому рівні. В таких умовах високими залишатимуться ціни на продовольство. Високі темпи зростання у країнах, що розвиваються, відновлення фінансових ринків та, як наслідок, розгортання інвестиційної активності підприємств спричиняють відновлення попиту на метали. За оцінками експертів *MEPS*, зростання цін на сталь очікується на рівні 127 %. Ринок житла у більшості країн світу досі не подолав депресію, що призводить до низької інвестиційної привабливості житлового будівництва.

Внутрішні умови розвитку економіки України формуються під впливом таких чинників. Збільшення припливу капіталів в Україну, активізація банківського сектору та відновлення довіри до банківської системи з боку домогосподарств створюватимуть умови для поживлення кредитування реального сектору. Відновлення інвестиційних програм у реальному секторі формуватиме зростання попиту на середньо- та довгострокові кредитні ресурси. Покращення очікувань суб'єктів господарювання, макроекономічна стабільність та початок запровадження нових положень Податкового кодексу формуватимуть умови для зменшення масштабів тіньового сектору. Фінальні етапи реалізації проектів з підготовки до Євро-2012 забезпечуватимуть певний попит на будівельно-монтажні роботи в умовах низької ділової активності на ринку нерухомості. Підвищення тарифів на газ, опалення та електроенергію для населення впливатиме на інфляційні процеси та матиме позитивний ефект на фінансовий стан підприємств з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води. Значний обсяг платежів з погашення та обслуговування внутрішнього та зовнішнього державного й гарантованого державою боргу стримуватиме інвестиційну активність у державному секторі. Високий рівень валового та короткострокового зовнішнього боргу країни збільшує її уразливості до зовнішніх шоків на світових фінансових ринках.

Зростання цін на нафту через політичну нестабільність на Близькому Сході та пов'язані з цим можливі проблеми з її постачанням уже розглядаються як базова умова розвитку світової економіки у поточному році. Квітневі оцінки Прогнозу світового розвитку МВФ, за якими середньорічна ціна нафти має стабілізуватися на рівні 108 дол. США за барель, є на 20 % вищими за оцінки, що були зроблені наприкінці минулого року. Аналогічно підвищені прогнози *Bloomberg* та *JP Morgan*.

Зростання світових цін на нафту при збереженні тенденції останніх років (2008–2010 рр.) до збільшення обсягів імпорту нафти створює умови для низки негативних макроекономічних ефектів для України. Серед них – прискорення інфляційних процесів, погіршення стану платіжного балансу, зниження прибутковості окремих галузей економіки, зменшення обсягів власних коштів підприємств, які вони могли б спрямувати на інвестиційні цілі.

Зростання зовнішніх цін на нафту спричинить їх збільшення на внутрішньому ринку та пропорційне збільшення цін на продукти нафтоперероблення. За відсутності дієвого регулювання цін на продукти нафтоперероблення у певних галузях, зокрема на транспорті, у сільському господарстві, харчовій промисловості та будівництві, які є найбільш залежними від цін на нафтопродукти, зросте собівартість виробництва продукції. За даними таблиць «витрати-випуск», питома вага продукції нафтоперероблення складає 28 % у структурі витрат підприємств транспорту, 8 % – підприємств сільського господарства, 5 % – підприємств торгівлі. При збільшенні собівартості додана вартість у цих видах діяльності зменшиться, що може призвести до зменшення оплати праці, надходжень до бюджету або згорання інвестиційної активності на цих підприємствах.

З метою збереження рівня рентабельності підприємства з вагомою часткою нафти та нафтопродуктів у структурі витрат будуть вимушені підвищувати відпускні ціни. Внаслідок дії міжгалузевих зв'язків це може призвести до наступних макроекономічних ефектів та ризиків: прискорення зростання цін виробників сільськогосподарської продукції на 2,7 в. п., цін виробників харчових продуктів – на 1,9 в. п., цін будівельно-монтажних робіт – на 2,9 в. п., споживчих цін – на 1,2 в. п. Кумулятивний внесок зростання цін на нафту на 35 % у зростання ВВП України у 2011 році, який формується через підвищення споживчих цін, цін виробників, цін будівельно-монтажних робіт та зменшення рентабельності на транспорті, у сільському господарстві, будівництві тощо, становитиме близько -1,4 в. п. За оцінками МВФ, втрати країн від такого зростання цін на нафту у 2011 році оцінюються як уповільнення зростання ВВП на 0,8–1,8 в. п.

Станом на першу декаду травня 2011 року середня світова ціна на сталь з початку року збільшилася на 18 %. Тенденції щодо зростання цін виробників у видобуванні неенергетичних корисних копалин і виробництві коксу, які намітилися на початку цього року (у квітні до грудня попереднього року – на 31 % та 18 % відповідно), також свідчать про ймовірне подальше підвищення цін виробників у металургії. Відповідно до зазначених передумов і тенденцій слід проаналізувати

сценарій, за яким ціни на сталь протягом 2011 р. зростуть на 27 %, що відповідає оцінкам *MEPS*.

З нашої точки зору, таке зростання цін на сталь у 2011 р. призведе до збільшення обсягів доданої вартості, що створюється на металургійних підприємствах на 23 млрд грн. Оскільки ціни на продукцію підприємств металургії в Україні зростатимуть випереджальними темпами відносно собівартості металургійного виробництва, зокрема вхідних цін (індекс вхідних цін складе 21 %), частка доданої вартості у структурі випуску галузі збільшиться до 22 %, що майже дорівнює її докризовому рівню. Як наслідок, у підприємств металургії з'являться додаткові кошти на інвестиційні цілі у розмірі близько 16 млрд грн.

Зростання світових цін на чорні метали позначиться на їхніх цінах на внутрішньому ринку. Продукція металургії складає близько 20 % у структурі витрат підприємств машинобудування та 15 % – у структурі випуску. Через це машинобудівна галузь є чутливою до навіть незначних коливань цін на металопродукцію. Так, при подорожчанні продукції металургії у середньому на 6,8 % підприємства машинобудування вимушені підвищувати ціни на 1 % з метою збереження рівня рентабельності.

Через значну питому вагу продукції металургії у структурі витрат та випуску будівельних підприємств (близько 24 % та 17 % відповідно) ціни на металопродукцію істотно впливають на вартість продукції будівництва. З метою збереження рівня рентабельності при збільшенні цін на продукцію металургії у середньому на 5,1 % будівельні підприємства мають підвищувати ціни на 1 %.

Продукція машинобудування та будівництва складає близько 40 % та 42 % відповідно у структурі валового нагромадження основного капіталу. При збільшенні цін на продукцію машинобудування на 3,9 в. п., а будівництва на 5,2 в. п. темпи зростання цін інвестицій в основний капітал прискоряться на 3,7 в. п.

Таким чином, макроекономічний ефект від зростання цін на сталь на 27 % полягає у збільшенні доданої вартості у металургійному виробництві, що призведе до прискорення зростання ВВП по економіці в цілому (внесок – 1,9 в. п.) Разом з тим за рахунок міжгалузевих зв'язків у суміжних видах економічної діяльності, зокрема у машинобудуванні та будівництві, спостерігатиметься зростання собівартості, що негативно вплине на темпи зростання ВВП по економіці (внесок -1 в. п.) Кумулятивний макроекономічний ефект полягатиме у прискоренні зростання ВВП на 0,9 в. п.

У 2011 році очікується збільшення ВВП на 5,4 %. Протягом року ВВП наблизиться до свого потенційного рівня. Розрив ВВП за підсумками

2011 року становитиме менше 1 %, що головним чином пояснюється збільшенням завантаженості виробничих потужностей. Очікується, що у 2012 р., за умов збереження тенденцій щодо відновлення світової економіки, ВВП України досягне докризового рівня.

Рушієм зростання ВВП в Україні у 2011 р. буде промисловість, приріст якої очікується на рівні 7,3 %. Оскільки протягом кризових років істотних структурних зрушень у технологічному укладі галузей не відбулося, прогнозується, що протягом 2011 р. структура попиту на продукцію української промисловості залишиться стабільною.

Сприятливий зовнішній попит при вагомій частці експорту у структурі використання продукції вітчизняної промисловості (27 %) вплине на її зростання на 2,4 в. п. Внесок попиту з боку домогосподарств очікується на рівні 1,6 в. п. Активізація інвестиційних процесів сприятиме зростанню доданої вартості промисловості, але оскільки у структурі валового нагромадження основного капіталу переважає імпортна продукція (близько 80 %), внесок цього чинника очікується на рівні 0,4 в. п. За рахунок дії міжгалузевих зв'язків зростатиме попит на продукцію промисловості, яка використовується суб'єктами господарювання у процесах виробництва (частка продукції проміжного споживання у структурі використання продукції промисловості становить 44 %). Внесок цього показника у зростання доданої вартості у промисловості становить близько 3,2 в. п.

Темп зростання переробної промисловості очікується на рівні 9,2 %. Зокрема зростання у машинобудуванні обумовлено розгортанням інвестиційної активності суб'єктів господарювання та збільшенням попиту як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Масштабного імпортозаміщення на внутрішньому ринку продукції машинобудування поки що не очікується, оскільки машинобудівні підприємства лише починають пристосовуватися до нових умов господарювання після кризи. За відсутності вільних власних коштів та кредитних ресурсів на інвестиційні цілі у період кризи машинобудівні підприємства майже не здійснювали інвестиції в освоєння нової продукції. Зростання у металургійному виробництві передусім обумовлене покращанням кон'юнктури на зовнішніх ринках та відновленням попиту на металопродукцію з боку машинобудування та будівництва. На попит на металопродукцію на внутрішньому ринку також позитивно впливатиме закінчення реалізації проектів з підготовки до Євро-2012.

Зростання ВДВ добувної промисловості (на 4,2 %) обумовлене збільшенням попиту на вугілля та залізну руду з боку підприємств металургії. Зростання на підприємствах обробної та добувної промисловості через міжгалузеві зв'язки сприятиме зростанню ВДВ у галузі

виробництва/постачання електроенергії, газу та води (на 1,5 %). Крім того, очікується покращення фінансового стану та збільшення частки доданої вартості у випуску галузі, що пов'язано зі збільшенням тарифів на газ, електроенергію та опалення для населення.

Зростанню ВДВ у будівництві (на 8,3 %) сприятиме початок активізації інвестиційної діяльності підприємств. Досягнення певної макроекономічної та політичної стабільності та наявність коштів на інвестиційні цілі (власних і запозичених) створить умови для визначеності інвестиційних планів підприємств.

Значний внесок у ВДВ будівництва матиме настання фінального етапу реалізації проектів з підготовки до Євро-2012.

Сприятливі погодні умови та покращання кон'юнктури на зовнішніх ринках продовольства сприятимуть зростанню ВДВ у сільському господарстві на 4,7 %. Крім того, завдяки запровадженню положень нового Податкового кодексу очікується деяке покращення фінансового результату сільськогосподарських підприємств за рахунок перерозподілу доданої вартості від підприємств торгівлі (зокрема зернотрейдерів) до сільськогосподарських виробників.

Зростання у галузях промисловості, сільського господарства та будівництва через міжгалузеві зв'язки створюватиме умови для збільшення ВДВ на транспорті та у зв'язку (на 5 %).

Головними чинниками зростання ВВП у 2011 р. з боку попиту є покращення кон'юнктури зовнішніх товарних ринків та активізація інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання в Україні. Очікується, що ці чинники зумовляватимуть збільшення питомої ваги експорту та його внеску у зростання ВВП, а також збільшення питомої ваги та внеску валового нагромадження основного капіталу.

Унаслідок активізації світових товарних ринків у 2010 р. зростання обсягів світової торгівлі відновилося. Збільшення обсягів експорту в Україні у 2010 р. на 4,5 % (на 10,8 % – за даними МВФ) відповідало загальносвітовим тенденціям (зростання на 12,8 % – за даними МВФ). Разом з тим за підсумками 2010 р. обсяги світового експорту вже перевищили докризовий рівень. Така ж тенденція спостерігалася в Євросоюзі та СНД. Вітчизняний експорт, враховуючи глибину його докризового падіння та повільне відновлення у минулому році, у 2011 році має потенціал швидшого зростання порівняно із загальносвітовими тенденціями. Вітчизняні експортери можуть відновити присутність у ринкових нішах, які вони займали у докризові часи. Також освоєння нових ніш у 2011 р. не буде інтенсивним через те, що протягом кризи українські виробники майже не мали можливість освоювати нові види продукції. Зокрема це відбувалося через нестачу ресурсів для фінансування

інвестиційних та інноваційних проєктів, а також невизначеність ринкового середовища.

Зазначені умови щодо покращання зовнішньоекономічної кон'юнктури на традиційні товари українського експорту (зокрема метали, продовольство, добрива) при збереженні курсової стабільності сприятимуть зростанню обсягів експорту у поточному році на 9 %.

Так, досі не очікуються структурні зміни в українському експорті щодо освоєння нових ніш на ринках. Це пов'язано з тим, що у кризові роки підприємства не здійснювали масштабних переозброєнь виробництв та інвестицій в освоєння нових видів продукції.

Зростання імпорту випереджатиме зростання експорту та становитиме 112,2 %. Такі темпи зумовлені значною еластичністю українського імпорту до доходів населення та інвестицій.

Збільшення імпорту відбуватиметься завдяки зростанню інвестиційного попиту, зокрема на продукцію машинобудування, частка імпорту на внутрішньому ринку якої складає більше 80 %. У поточному році процеси імпортозаміщення поки що не будуть масштабними. Це пов'язано з уповільненням інвестування вітчизняними виробниками проєктів освоєння продукції для внутрішнього ринку у кризові роки через відсутність фінансування та невизначеність очікувань.

На відміну від кризових років, починаючи з 2011 р. очікується збільшення внеску валового нагромадження основного капіталу в зростання ВВП. Приріст цього капіталу в поточному році очікується на рівні 12 %. Обсяги власних коштів на інвестиційні цілі збільшаться завдяки покращенню фінансового стану підприємств та реалізації нових положень Податкового кодексу щодо зменшення ставки податку на прибуток підприємств. Крім того, визначеність щодо поступового зменшення цього податку у середньостроковій перспективі сприятиме реалізації довгострокових інвестиційних проєктів у приватному секторі. Збільшаться обсяги залучення кредитних ресурсів завдяки відновленню банківського кредитування. Очікується приплив фінансових ресурсів зі світових фінансових ринків. Збільшення капітальних видатків бюджету, зокрема на закінчення реалізації проєктів підготовки до Євро-2012, також буде вагомим внеском у нагромадження капіталу в економіці України.

Разом з тим стримуючим чинником зростання валового нагромадження основного капіталу залишатиметься повільне відновлення темпів житлового будівництва. Попереднього року спостерігався значний внесок у зростання інвестицій (понад 4 в. п.) щодо введення в експлуатацію житла, яке фактично було побудоване раніше без дозволу на будівництво, у поточному ж році цей чинник не матиме визначального

впливу. Темпи освоєння інвестицій у житлове будівництво у поточному році не будуть високими через депресію на ринку нерухомості, що триває.

Відновлення зростання реальних доходів населення відбуватиметься завдяки збільшенню попиту на ринку праці з боку приватного сектору, що призведе до зростання кінцевих споживчих витрат домогосподарств (на 6 %). Номінальна заробітна плата у 2011 р. очікується на рівні 2600 грн. Її зростання відбуватиметься головним чином за рахунок збільшення оплати праці найманих працівників підприємств реального та фінансового секторів.

Сальдо зовнішньоторговельного балансу залишатиметься від'ємним. Експорт та імпорт послуг зростатимуть відповідно до тренду зростання експорту та імпорту товарів. Обсяг експорту товарів та послуг, за методологією платіжного балансу, становитиме понад 92 млрд дол. США, імпорт – 97 млрд дол. США. Сальдо доходів очікується від'ємним на рівні 2 млрд дол. США через значні обсяги коштів на обслуговування зовнішнього боргу. Завдяки активізації зовнішніх фінансових ринків сальдо фінансового рахунку очікується на рівні 8 млрд дол. США. Зростуть надходження фінансових ресурсів до банківського та реального секторів за рахунок кредитів та облігацій. Крім того, певна нестабільність на світових ринках стримує стратегічне інвестування, тому приплив прямих іноземних інвестицій очікується на рівні 6,5 дол. США, що є нижчим, ніж у докризові роки.

Під впливом зростання зовнішніх цін, зокрема на основні позиції українського експорту (метали, продовольство, добрива), інфляції пропозиції через подорожчання нафти та збільшення тарифів на послуги ЖКГ для населення очікується збільшення дефлятора ВВП на 15 %. За умов стабілізації цін на продовольство та нафту на досягнутому рівні очікується зростання споживчих цін у 2011 році на 11,2 % (до попереднього року).

Основним ризиком прогнозу є погіршення кон'юнктури на зовнішніх товарних ринках щодо основних позицій українського експорту, зокрема на метали та продукцію хімічної промисловості, при збереженні цін на нафту на існуючому високому рівні.

За зазначеним альтернативним сценарієм, темпи зростання ВВП очікуються на рівні 103,1 %; внесок експорту у зростання – на рівні 2,3 в. п. Через уповільнення зростання промисловості та, як наслідок, зменшення коштів у суб'єктів господарювання на фінансування інвестиційних програм темп зростання валового нагромадження основного капіталу становитиме 107 %, а внесок валового нагромадження у зростання ВВП – 1,4 в. п.

ХАРАЗШВІЛІ Юрій Михайлович,
*головний науковий співробітник відділу макроекономічного
прогнозування та досліджень тіньової економіки НІСД*

Основой для прогнозирования, анализа и управления макроэкономической политикой является системный подход к построению макро-модели и использование передовых идей кейнсианской, классической и монетаристской теорий на базе методов экономической кибернетики. Именно это реализовано в преимущественно аналитической макро-модели общего экономического равновесия «Альфа», основанной на взаимодействии функций совокупного спроса и совокупного предложения с эндогенным определением инфляции (дефлятора ВВП), темпов экономического роста, загруженного капитала и потенциального ВВП полной загрузки макрофакторов.

Одной из важнейших закономерностей СЭР является влияние инвестиций на экономический рост и инфляцию (дефлятор ВВП). Идентификация производственной функции на официальные статистические данные выявила статистическую зависимость коэффициента загрузки капитала от инвестиций в текущем периоде. Выявленная закономерность имеет важнейшее значение для прогнозирования темпов экономического роста. Угол наклона этой кривой определяет, как распределяется влияние инвестиций на экономический рост и инфляцию в каждом отдельном периоде: чем больше угол наклона – тем больше темп роста и меньше инфляция и наоборот.

Аналогичная зависимость существует для каждого вида экономической деятельности и каждого региона. Используя в качестве входных параметров темпы роста инвестиций, экспорта и импорта товаров и услуг, а также выявленную зависимость, с помощью модели можно получить значения важнейших макропоказателей.

Важным моментом оценки состояния экономики является определение ее эффективности и инновационности. Под эффективностью социально-экономического развития понимается степень использования максимальных, оптимальных или потенциальных значений макропоказателей.

Текущее состояние социально-экономического развития характеризуется несколькими десятками макропоказателей. Каждый из них в текущем периоде может возрастать или снижаться. Возникает вопрос: в каком из двух рассмотренных периодов социально-экономическое состояние является лучшим? При наличии более чем 3 показателей задача существенно усложняется. Для ответа на этот вопрос необходима разработка интегрального критерия оценки.

Система показателей для оценки эффективности социально-экономического развития должна отображать наиболее важные характеристики страны, регионов и основных видов экономической деятельности, а в совокупности – давать представление об обобщенной характеристике развития – *инновационности*.

Основными критериями оценки могут быть следующие: ВВП на единицу производительной мощности (обобщенная производительность), социальная справедливость, теневая экономика, использование трудовых ресурсов, технология производства, использование потенциальных возможностей.

После нормировки частных критериев интегральный критерий можно представить как произведение этих индексов с соответствующими весовыми коэффициентами, определяемыми с помощью методов теории чувствительности.

Такое определение интегрального критерия дает возможность:

- 1) оценить конечный результат эффективности социально-экономического развития;
- 2) развернуть этот результат в систему частных критериев для оценки составляющих социально-экономического развития;
- 3) определить направление улучшения этого развития через влияние на структурные элементы.

Этот интегральный критерий достаточно универсальный и может быть применен на уровне страны, регионов и видов экономической деятельности.

Абсолютное значение интегрального критерия эффективности социально-экономического развития определяет уровень инновационности, а его относительные изменения – степень инновационности.

Использование предложенного подхода дает возможность получить существующую и прогнозную динамику интегрального критерия эффективности и степени инновационности для Украины. Как следует из расчетов, 2010 год стал переломным, с которого начинается период роста социально-экономического развития (2011–2012 гг.) и дальнейший медленный этап выхода из кризиса (2013–2015 гг.) По прогнозным расчетам инерционного сценария развития Украины, уровень СЭР 2008 г. по интегральному критерию будет достигнут после 2014 г. Степень инновационности СЭР в прогнозных периодах не превышает 1 %.

Анализ эффективности основных видов экономической деятельности дает возможность определить «узкие места» и диспропорцию социально-экономического развития. Лидером по эффективности СЭР является *транспорт и связь*, примерно в одной группе по эффективности находятся *строительство, сельское хозяйство и сфера услуг*.

Наиболее отстающим видом экономической деятельности является *промышленность*.

Для более полного представления о происходящих процессах целесообразно выделение из интегрального критерия экономической и социальной составляющих. Это дает возможность анализировать динамику экономической и социальной составляющих как для Украины в целом, так и по основным видам экономической деятельности и регионам. По эффективности экономического развития Украина выйдет на уровень 2008-го в 2013 году, а социальная составляющая может начать расти после 2013 года.

Лидерами по эффективности экономического развития среди видов деятельности являются транспорт и связь, сельское хозяйство и строительство, отстающими – услуги и промышленность, что объясняется низким уровнем обобщенной производительности и технологии производства. По эффективности социального развития лидируют сфера услуг, транспорт и связь, а также строительство, имеющие большую долю оплаты труда в выпуске и меньший уровень теневой экономики. Отстающими являются сельское хозяйство и промышленность, имеющие меньшую долю оплаты труда в выпуске и более высокий уровень теневой экономики.

Важнейшей характеристикой использования потенциальных возможностей является динамика коэффициента загрузки капитала (а точнее – загруженного капитала), вычисляемого в модели. Текущее значение коэффициента загрузки и его теоретически максимальное значение обуславливают объемы потенциально возможного ВВП и разрыва ВВП при полной загрузке макрофакторов – труда и капитала.

Как следует из расчетов, доля загрузки капитала для нужд теневой экономики составляет 20 %. За 9 лет (2000–2008 гг.) разрыв ВВП неуклонно сокращался и уменьшился более, чем вдвое: со 112 до 45 млрд грн. Однако кризис 2008-2009 гг. восстановил прежний разрыв, который в прогнозных периодах будет медленно сокращаться.

После зашкаливания коэффициента загрузки в строительстве, что означает работу более чем в одну смену, он существенно снизился в 2009-2010 гг. и начинает медленно возрастать в прогнозных периодах. Загрузка капитала в промышленности находится почти на предельном уровне. Учитывая физический и моральный износ капитала и устаревшие технологии в промышленности, существующий капитал без его обновления может стать тормозом дальнейшего экономического роста. Высокий нереализованный потенциал роста характерен для других видов экономической деятельности, что обуславливает перспективу дальнейшего развития. По прогнозным

расчетам, рост загрузки капитала будет происходить по всем видам экономической деятельности.

Более подробную картину эффективности социально-экономического развития дает динамика составляющих интегрального критерия эффективности. По их динамике можно судить о текущих недостатках и разрабатывать меры по их ликвидации. Как видно из результатов моделирования, наибольшего внимания требуют показатели обобщенной производительности, социальной справедливости и технологии производства.

Таким образом, анализ динамики эффективности и инновационности социально-экономического развития дает возможность выявить «узкие места», что является необходимым фундаментом для разработки целенаправленной стратегии развития. Использование предложенного подхода к оценке эффективности и инновационности по конечным результатам СЭР в целом по стране, основным видам экономической деятельности, регионам и видам деятельности в регионах дает возможность получить достаточно полную картину того, что происходит. То есть аналог Европейского инновационного табло – Украинское инновационное табло. При этом возникает возможность связать внешние признаки инновационности с конечными результатами – т. е. определить, где и какие именно признаки инновационности сработали, а какие нет. В свою очередь это позволяет определить и контролировать КПД инновационного процесса.

ПЩЕЙКО Вадим Олександрович,
перший заступник Голови Державної служби статистики України

Шановні колеги! Ви знаєте, що ситуація цього року є достатньо сприятливою з точки зору темпів економічного розвитку як загалом в економіці, так і в окремих її складових, але як завжди є питання, наскільки цей розвиток є сталим, оскільки є сильними ризики щодо подальшої ситуації. Усі бачили дані за квітень. Темп зростання і кумулятивний темп зростання не є такими швидкими. Це така гра цифр, оскільки працює ефект бази минулого року, й у квітні 2010 р. саме у промисловості було швидке зростання відносно березня. І в цьому році ефект бази також спрацював, тому зростання не є таким значним, яким було попередні 3 місяці. Але є певні тривожні тенденції.

Насамперед знову почали знижуватися світові ціни на метал. Наша економіка дуже залежна від цих цін і, по суті, економічна крива повторює криву розвитку металургії багато років. Є певні системні диспропорції, і знову економічна ситуація в цьому році починає нагадувати 2006 рік, коли достатньо швидкими темпами почав зростати внутрішній

попит. На сьогодні знову починається активне банківське кредитування, але наше виробництво не задовольняє внутрішній попит, який створюється населенням.

Якщо подивитися на структуру нашої торгівлі, то, за останніми даними, продовольчі товари українського виробництва складають 88,0 %, однак ця цифра поступово знижується. На жаль, слід зазначити, що українські продукти харчування поступово теж поступаються імпорту.

Давайте подивимося на непродовольчі товари: тут частка українських товарів складає лише 50 %. Отож, українські товари є дешевшими. А якщо говорити про підвищення заробітної плати, що, безумовно, необхідно з точки зору економіки, і інших складових собівартостей товарів, це призведе до того, що український товар поступово втратить свою цінову спроможність порівняно з іноземними товарами.

Тобто збільшуючи внутрішній попит, ми повинні думати й про сальдо торговельного балансу. Надалі ситуація буде складніша. Якщо на початку року ситуація з сальдо платіжного балансу була більш-менш сприятлива за рахунок неторговельного балансу, а саме фінансового рахунку, то зараз продовжують створюватись величезні ризики, оскільки зовнішній борг поступово починає накопичуватись і виходить на певні небезпечні межі. Тобто сьогодні ситуація в реальному секторі економіки більш-менш є сприятливою, і, на мою думку, ми рік дійсно завершимо з непоганими результатами, і, можливо, прогноз Інституту є все ж таки достатньо оптимістичним. Мені здається, в зростанні 5,4 % ВВП є певний оптимізм, тому що, за нашими оцінками, зростання становитиме близько 4–4,5 % ВВП на кінець року. А промисловість – можливо на рівні 6,5–7,0 %. Отож, ризики є і на близьку, і на середньострокову перспективу, і вони є достатньо значущими.

КРЮЧКОВА Ірина Володимирівна,
заступник міністра економіки України

Дійсно, прогноз, на наш погляд, трохи оптимістичний. На сьогодні наш прогноз на 2011 р. становить 4,7 % приросту ВВП. Але я можу сказати, що нам навіть треба було провести дві аудіоконференції з МВФ, щоб довести їм таку цифру, тому що вони хотіли 4,5 %. Однак завжди йдуть дебати, ми завжди кажемо цифру кращу, ніж вони, тому що вони дуже обережні й не хочуть зберігати нашу оптимістичну ноту. Це теж зрозуміло.

Я не говоритиму про весь прогноз, тому що нам вдалося побачити ті чинники, що впливатимуть на розвиток економічних подій у цьому році. Хочу сказати, що повсякчас у нас є проколи, у всіх експертів і, як

доводить консенсус-прогноз, прогнози, які збирає Міністерство економіки та робить щось середнє, – найбільші похибки характерні для оцінок цін на світових ринках. А це, безумовно, дуже впливає на наші сподівання, і тому виходить так, що весь прогноз треба розділити навпіл: частина, яка надійна і точно буде за рахунок розвитку внутрішнього ринку, і та частина, що впливає з цінових умов торгівлі – цін на метал і цін на енергоресурси.

Якщо у 2010 році у нас дефлятор експорту становив 21,4 %, а дефлятор імпорту – лише 18,9 %, то ми мали значне перевищення цінового коефіцієнта між цінами експорту та імпорту. Відтак у цьому році маємо вже обережніші оцінки, й особливо у Міжнародного валютного фонду. На даний момент вони вважають, що підвищення цін на метал може скласти 20,0 % у середньому за рік; на продовольчі товари – 20,1 %, на обладнання та машини – 5,5 %, на хімію та хімічні продукти – 16,9 %, на нафту – 34,5 %, на газ – 18,6 %. І при цьому закладаючи, що дефлятор експорту трохи перевищує дефлятор імпорту. Це співвідношення, безумовно, впливає на стан сальдо торговельного балансу. Це визначає, якою буде інфляція витрат у наших виробників, які доходи матимуть наші експортери та інші виробники, що залежать від експорту. І тому, як на мене, головна похибка може бути в наших сьогоднішніх прогнозах – як розвиватимуться ціни на світових ринках.

Стосовно нашого внутрішнього стану: оскільки криза була фінансова, вона вдарила передусім по інвестиційному розвитку, тому що ми мали такий удар, що страшенно вплинув не тільки на падіння внутрішніх інвестицій у 2009 р., але відбулося ще падіння у 2010 р. Тому головний складник нашого майбутнього розвитку й розвитку в тому числі у 2011 р. – це те, наскільки почнемо відновлювати інвестиційний попит.

Тут є причини порадіти: як свідчать дані, приріст нагромадження капітальних вкладень у січні-лютому менший, а в березні – значно більший. Дані за 4 місяці з будівництва говорять про те, що воно відновлюється. Добре те, що відновлюється насамперед закладання нового будівництва. Безумовно, тут є вплив того, що зростатимуть державні інвестиції, чого не було багато років, які йдуть переважно під Євро-2012.

Крім того, я хочу сказати, що для мене ризиком є те, що ми втратили у 2009 р. певні зовнішні ринки, і є питання, чи зможемо ми отримати нові ринки для наших металургів. На жаль, на сьогодні ми тільки втрачаємо. Як демонструють баланси витрати-випуск за 2009-2010 рр., й у 2008 р. це теж було, ми втрачаємо наш внутрішній ринок. Він практично агресивно захоплюється нашими партнерами, передусім це Китаєм. І як на мене, важливим є те, як будуватиметься політика імпортозаміщення.

Якщо буде успішним імпортозаміщення нашої економіки, у тому числі з продовольства, овочів, фруктів, які імпортуємо, це стане перевагою того, щоб економіка відновлювала свій внутрішній ринок і стала самодостатньою.

Відносно соціальних показників – ситуація покращується. В минулому році відбулося зростання реального наявного доходу і на 38 % підвищення мінімальних стандартів, мінімальної заробітної плати, зростає реальна заробітна плата (за 4 місяці – на 4,4 %). Це дозволяє збільшуватися внутрішньому попиту, і якщо дійсно буде імпортозаміщення, то ми зможемо поліпшити і торговельний баланс, і дати отримати доходи нашим вітчизняним виробникам. Поки що ми бачимо, що торговельний баланс має тенденцію до погіршення.

МАНЦУРОВ Ігор Германович,

*директор Науково-дослідного економічного інституту
Міністерства економічного розвитку та торгівлі України*

Приєднуюсь до тієї точки зору, що, мабуть, прогноз Інституту є дуже оптимістичний. Не має сенсу зосереджувати вашу увагу на результатах консенсус-прогнозу, який робить Міністерство економіки, і прогнозі Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економіки. Практично вони співпадають, за винятком деяких показників. Це абсолютно нормально, і мабуть принциповим є те, що наші результати збігаються з точкою зору Державної служби статистики України. Згідно з нашими розрахунками реальний темп зростання ВВП має становити 104,5-104,6 %, темп зростання продукції промисловості – десь на рівні 110 %. Що стосується таких важливих показників, як темпи зростання в основний капітал, дефіцит бюджету і темпи зростання реальних доходів населення, вони також практично співпадають з консенсус-прогнозом Міністерства економіки.

Прощу звернути увагу на якісні показники, тобто на основні показники ефективності функціонування української економіки за період з 2004 по 2011 роки. Варті уваги актуальні дані, отримані з Інституту розвитку менеджменту (Лозанна, Швейцарія). Цей Інститут опублікував результати оцінювання рівня конкурентоспроможності 60 країн, у т. ч. України, і результати, на жаль, дуже невтішні. З 59 країн Україна посіла 57 місце за рівнем конкурентоспроможності, причому Росія – 49 місце, Казахстан – 36, Польща – 34, Естонія – 33, Чехія – 30. Це є результатом динаміки основних показників функціонування економіки. Ми бачимо, що за жодним показником немає стійкої тенденції до зростання рівня ефективності економіки. Понад те, ми всі знаємо, що Україна за рівнем

енергоємності та матеріалоємності ВВП практично вдвічі, а іноді втричі відстає не тільки від розвинених країн Європи, а й країн пострадянського блоку, до яких належать Польща, Чехія, Словаччина і навіть деякі країни СНД.

Відповідаючи на запитання, що були поставлені організаторами «круглого столу», хотів би зосередити увагу на тих головних тенденціях розвитку економіки України, які прогнозуються на цей рік. По-перше, є позитивні тенденції, до яких передусім слід віднести випереджальні темпи зростання інвестицій в основний капітал. Вони насправді зростають, і на цей рік також прогнозується зростання інвестицій в основний капітал. Згідно з розрахунками випереджальні темпи зростання промисловості мають бути від 7 % до 11 % у річному розрахунку. Збільшення частки витрат бюджету державних інвестицій в основний капітал, безумовно, є також позитивною тенденцією, приріст ВВП за рахунок зовнішнього попиту.

Негативні тенденції. Ми всі відчуваємо, що немає позитивної тенденції зменшення рівня інфляції і доведення її в перспективі до базових 3 %, про які вже йдеться протягом багатьох років.

Прослідковуються дуже високий рівень кредиторської заборгованості українських підприємств, надмірні витрати бюджету на обслуговування державного боргу й відсутність, на жаль, політичної волі до припинення зростання державних запозичень. Саме на 2011 рік практично припадає пік обслуговування державного боргу.

Вже багато років ми говоримо про суттєве відставання продуктивності праці чи зростання рівня продуктивності праці від зростання оплати праці. Якщо ми повернемося до радянських часів, будь-який міністр, керівник підприємства міг дуже легко позбутися своєї посади за умови, якщо заробітна плата зростала більшими темпами, ніж продуктивність праці. Нині за результатами діяльності будь-якої галузі промисловості чи економіки України в цілому ми відслідковуємо зовсім інше. Нагадаю, спостерігаються відсутність прогресу енергозбереження, ресурсозбереження, зменшення споживання та імпорт енергоносіїв.

Щодо головних диспропорцій економіки та її структурних проблем. Сьогодні вже йшлося про неінноваційний характер української економіки. На жаль, якщо ми проаналізуємо якісні характеристики інноваційного процесу, то побачимо, що рівень інноваційності української економіки рік від року зменшується на 2,5–3 %. Відслідковується також зниження ефективності інвестицій в основний капітал. Низька частка наукоємних галузей української економіки. Ми навіть не можемо порівнювати нашу економіку з іншими країнами СНД, не говорячи навіть про західні країни, такі як Польща, Чехія, Словаччина тощо.

Аналізуючи ризики розвитку української економіки у цьому році, необхідно говорити про продовження повільного виходу світової економіки з кризи і передусім про можливість суттєвого підвищення цін на енергоносії. Ми знаємо, що зараз відбуваються напружені переговори, в тому числі з Росією, і результати, на жаль, станом на сьогодні є не дуже позитивними. Ми маємо також оцінювати, що є можливість раптової та суттєвої зміни курсу гривні відносно основних валют світу. Відслідковується гальмування розвитку внутрішнього споживчого попиту й уповільнення до 2-3 % ВВП. Інвестиції підприємств у розвиток не є достатніми, проте в минулому році ці джерела і фінансовий стан цих підприємств не змогли забезпечити суттєве підвищення інвестицій. Що стосується чистого експорту, різниця між експортом і імпортом могла б стати суттєвим чинником зростання за умови активної політики імпортозаміщення. На жаль, ми не спостерігаємо позитивних структурних зрушень у цьому сенсі.

СОЛОГУБ Дмитро Романович,

*начальник відділу аналізу та досліджень
Райффайзен Банку Аваль*

Расхождения по прогнозам на этот год в принципе минимальные. И консенсус Минэкономики, и международные консенсус-прогнозы показывают примерно те же цифры, поэтому я хотел бы поговорить не о цифрах, а о том, что за цифрами стоит и что нас ждет дальше. Если говорить о следующем годе, я тоже такого сильного расхождения в консенсус-прогнозах не видел, все ожидают примерно то же, что и в этом году – 4,5–5 %.

Однако хотелось бы сказать о банковском секторе. Мне кажется, мы действительно на той же стезе, что и в 2005-2006 годах, что касается кредитования. Меня удивили последние апрельские цифры: кредитование населения начинает восстанавливаться. Некоторые банки начали кредитовать во II половине 2010 г. в гривнах, в долларах никто не кредитует. Причем это не ипотека, это немножко кредитование автомобилей, но в основном потребительское кредитование – холодильники, телевизоры, кредиты наличными и так далее.

В апреле прирост кредитов населению в национальной валюте составил 1,5 млрд. И это все практически потребительские кредиты. Мне удалось посмотреть эту статистику на основе каждого банка: я посчитал, что 91 банк из 175-ти прирастили портфели потребительских кредитов в апреле. Причем в предыдущие месяцы такого не было, т. е. все резко начали выдавать кредиты. Обвинять здесь

банковскую систему в том, что она это делает намеренно, для того, чтобы загнать страну в следующий кризис, конечно, сложно. Такая ситуация говорит о следующем: для того, чтобы выжить, банки должны на чем-то зарабатывать. На корпоративном кредитовании они не могут зарабатывать сейчас. В корпоративном сегменте спрос на кредиты достаточно низкий. Сельское хозяйство – да. Цены в мире на сельскохозяйственную продукцию высокие: это хорошо для производителей, хотя там тоже есть свои нюансы, связанные с квотами на вывоз зерна. Со стороны государственного и квазигосударственного секторов (железные дороги, «Борисполь» и т. д.) спрос на кредитные ресурсы достаточно большой. Спрос со стороны стандартного корпоративного сектора (малый, средний, большой бизнес) есть, в лучшем случае, на кредиты для пополнения оборотного капитала. На реализацию каких-то долгосрочных проектов (на 3–5 лет) никто кредиты не берет. Важным фактором является то, что перспективы с точки зрения бизнеса, наверно, сейчас не самые хорошие. Это мы и от клиентов слышим.

В перспективе пока сложно представить себе, каким образом это может откорректироваться. Я, например, не вижу. Я не знаю, когда случится следующий кризис, но ощущения не очень хорошие. В этом году положительные факторы есть, экономика после кризиса восстанавливается, в том числе за счет частного потребления и инвестиций, связанных с Евро-2012, особенно учитывая низкую базу прошлого года.

После кризиса мы получили запас конкурентоспособности, потому что гривна девальвировала к другим валютам, к российскому рублю, к евро. Но этот запас конкурентоспособности временный, потому что инфляция в Украине выше, чем даже в России, не говоря уже о Европейском Союзе. То есть запас конкурентоспособности, который после кризиса был получен, неумолимо тает.

Корреляция цен на нефть и на сталь была практически 100-процентная – выросли цены на нефть, одновременно выросли цены и на сталь. Здесь же опять вопрос конкурентоспособности, цены на сталь могут расти, а если производительность труда ниже, то конкурентоспособность экономики снижается. Даже восстановление мировой экономики и продолжающийся рост цен на сталь экономике все равно не поможет.

Об обменном курсе. Ситуация складывается так, что запас конкурентоспособности практически исчерпан, один путь – это опять девальвировать гривну. Но, кажется, что для Украины это не тот путь, который может к чему-то привести. Во-первых, понятно, что если

будет проведена девальвация, то, скорее всего, будет «перепрыгивание ожидания» – это то, что мы сейчас наблюдаем в Беларуси. По расчетам экспертов, девальвация, которая сейчас нужна этому государству (30–40 %), могла бы скорректировать платежный баланс на каком-то первом этапе. В то же время курс девальвировал уже на 100 %, потому что правительство и банк ничего практически не делают. Ожидания раздуваются, и уже 100 % – это не предел, возможно, будет и 150, и 200. Соответственно, если в Украине вдруг опять будет девальвация, мне кажется, «перепрыгивание ожидания» тоже сыграет свою роль, поэтому даже если кто-то будет «торпедировать» 20-процентную девальвацию, вряд ли ее получит – получит 40 или 50-процентную, которая опять обрушит экономику, в том числе банковский сектор, в кризис. Сколько еще банков нужно будет рекапитализировать, если курс обвалится на 50 %? Поэтому я бы заострял внимание больше на долгосрочных факторах до 2012, 2013 гг. Что потом будет с экономикой? Попала ли она в этот замкнутый цикл ревальвации-девальвации или нет, или как из этого цикла выйти? Я согласен со всеми оценками инновационного потенциала и прочее, что фактически ничего не происходит. Мне это напомнило риторику 2006-2007 гг., когда мы тоже вот так говорили, что мы растем, но общая ситуация не очень хорошая.

ЛОНДАР Сергій Леонідович,
*перший віце-президент Державної навчально-наукової установи (ДННУ) «Академія фінансового управління»
Міністерства фінансів України*

Хотілось би повернутися до питання «що робити?».

Наша установа робить прогнози для Міністерства фінансів України щодо виконання доходної частини бюджету, і хочу сказати, що ці прогнози демонструють у 2011 р. навіть деяке перевиконання планованих показників. Проте, аналізуючи ризики виконання доходів бюджету, не полишає відчуття тимчасової передишки, про яке говорили попередні учасники «круглого столу».

Як на мене, основними чинниками, що зумовлюють ризики розвитку економіки України, є її структура і корупція.

Національна економіка України позиціонується як експорторієнтована економіка, в якій домінує виробництво товарів з малою доданою вартістю. Ціни на такі товари на світових ринках дуже сильно змінюються. Досить найменшого сповільнення розвитку світової економіки, як світ перестає будуватися, металопрокат не такий потрібний, валютні потоки до України міліють; постає питання валютного курсу

(девальвації гривні), що тягне за собою зростання державного боргу, дві третини якого є валютними зобов'язаннями.

Неминучим є завдання зміни структури економіки, збільшення в ній виробництва з вищими укладами, виробництво товарів з високою доданою вартістю. У всьому світі для таких інвестиційних завдань використовуються «довгі» кошти. Наша фінансова система, на жаль, не може похвалитися, що виконує функцію збереження багатства, і тому створила передумови для формування «довгих» коштів. Як правило, вони беруться із пенсійних програм, адже тільки такі програми залучають кошти на 10–30 років, ці кошти в основному й використовують для структурної перебудови.

На сьогодні у нас активи третього рівня пенсійної системи (активи недержавних пенсійних фондів та компаній із страхування життя) складають усього близько 2 млрд грн порівняно з близько 1500 млрд грн, що має солідарна система (Державний пенсійний фонд). Це є майже нічого. І це при тому, що, за недавньою інформацією від Голови Національного банку України, під «подушкою» у жителів України є близько 60 млрд дол. США.

Отже, існує тотальна недовіра до фінансових інструментів вітчизняної фінансової системи, вони у нас не працюють. У всьому світі працюють, а у нас – ні. Причиною цього є висока корупція в країні. Якщо владні структури не звернуть увагу на першопричини корупції, нічого не будуть змінювати, повторення кризових явищ неминуче, це тільки питання часу.

УСТЕНКО Олег Леонідович,
виконавчий директор Міжнародного фонду Блейзера

Мне хотелось бы поделиться нашим видением возможных рисков. Какие риски мы видим для экономики Украины в среднесрочной перспективе? Прежде всего, основной риск, который мы наблюдаем, это рост государственного долга. Второй – это высокий уровень задолженности частного сектора, третий риск связан с ценовой нестабильностью. Следующая проблема, которую мы видим в среднесрочной перспективе, это возможные проблемы в банковском секторе. Следующая группа рисков – это медленный рост инвестиций в экономику страны. И последнее, это возможное замедление темпов роста мировой экономики.

Что касается роста государственного долга, то, очевидно, Украина там не единственная в этом; большие фискальные дефициты, которые разрастались, начиная с 2008 г., дошли, похоже, до таких критических точек и в Европе, и в Соединенных Штатах Америки, и в Японии. По

всему миру это была действительно серьезная проблема, эти фискальные дефициты надо было каким-то образом финансировать, финансировалось все в основном за счет долгов. В результате Украина оказалась в той ситуации, когда общая сумма государственного долга составляет порядка 40 % ВВП.

Наше исследование мировой практики показывает, что если страны имеют уровень долга от 40 % до 60 % ВВП, то практически в 5 из 10 случаев страны объявляют дефолт. Поэтому нам кажется, что это проблемная зона, в которой находится Украина.

Более того, если посмотреть на страны с развивающейся экономикой и развитые страны, то последние могут позволить себе отношение долга к ВВП гораздо большее, чем первые. Очевидно, что с данной точки зрения основные вызовы, имеющиеся в Украине, – это не допустить быстрого наращивания государственного долга.

Я не стал бы комментировать недавние заявления руководства по поводу того, что в этом году можно свести дефицит к нулевому. Мне кажется, это слишком амбициозно. Для этого надо проводить реально серьезную расчистку поля: и пенсионную реформу, и изменения, связанные с НАК «Нефтегаз», и т. д. То есть это амбициозно, но возможно и ожидаемо, и можно сделать. Нам кажется, что проблемы, связанные с ростом государственного долга, а также и с выплатами по государственному долгу, могут оказать влияние на курс. Например, по нашим оценкам, в этом году порядка 4,8 млрд дол. США мы должны вернуть внешнего государственного долга. Добавьте сюда еще те большие суммы, которые есть у частного сектора, а если посмотреть, сколько должен частный сектор, то это, по грубым оценкам, около 20 млрд дол. США. Сумма 24,8 млрд дол. США кажется достаточно серьезной величиной. В прошлом году мы, конечно, существовали очень неплохо: была программа МВФ, была возможность реструктуризировать долги. Уровень реструктуризации долга превысил 100 %. И не совсем понятно, насколько будут доверять кредиторы Украине в этом году без программы МВФ и без таких уж очень серьезных экономических реформ, которые были изначально заявлены и не полностью выполняются. Нам кажется, что тут есть существенная группа рисков. Вместе с тем мы тоже понимаем, что ситуация в Украине, похоже, лучше, чем в других странах, в том числе и в странах еврозоны. Например, если сейчас Украина выходит на внешние рынки заимствования капитала, то вполне может одалживать деньги под свои долговые расписки до 8 % совершенно легко, при хорошем раскладе может снизить это и до 6,7 % по пятилетним, скажем, облигациям. Греция может выйти сейчас на мировой рынок заимствования капитала и найти

ресурс только под 20 %, что кажется почти нереальным. И деньги, которые может одолжить Украина на мировых рынках, дешевле, чем деньги, которые может одолжить для себя, скажем, Португалия. И это подтверждают кредитно-дефолтные свопы: страховки за риск по Украине ниже, чем по Португалии, и почти в 2–2,5 раза ниже, чем скажем, по Греции.

Что касается ценовой нестабильности. Нам кажется, что если денежная масса в 2010 г. существенно выросла на 23 % (в прошлом году уровень инфляции был ниже), то здесь есть кое-какой запас, который может раскручивать инфляционные процессы, связанные с лагом, скажем, в 2011 г., и такая же ситуация может сохраниться в 2012 г.

Основная проблема банковского сектора – это некачественные кредиты. И очевидно, что оценки Национального банка отличаются от оценок международных. Например, по оценкам *Fitch*, доля плохих активов составляет 42 %. Это достаточно большая величина. Не совсем понятно, как банковский сектор может выстоять в случае, например, если будет девальвация. Вместе с тем наши оценки показывают, что, действительно, дифференциал в разнице инфляции у нас, и у наших основных торговых партнеров значительный, и мы тратим постепенно нашу конкурентоспособность. По нашим оценкам, для того, чтобы мы продолжали сохранять конкурентоспособность 2002 года, нам надо девальвировать гривну до 8,5–8,9 грн за дол. США. Это для того, чтобы сохранить конкурентоспособность, которая была в 2002 году. Но мы тоже понимаем, что если идти этим путем, то неизбежным будут дополнительные проблемы в банковском секторе. Мы оценивали уровень инфляции при таком раскладе от 10 % до 15 %.

Что касается медленного роста инвестиций в экономику страны, то очевидно, что в Украине незначительный приток прямых иностранных инвестиций прежде всего связанный с некачественным бизнес-климатом. Просто обычные лозунги по поводу того, что давайте инвестировать в украинское сельское хозяйство или дадим деньги на украинскую авиакосмическую отрасль, – ни к чему не приведут. Нужна системная работа по серьезному улучшению инвестиционного климата. Наше исследование, которое мы делали, базируясь на изучении мнений членов Украинско-американского бизнес-совета (т. е. те, которые имеют десятки и сотни миллиардов долларов инвестиций по всему миру, в том числе и в Украине), показывает, что настроение инвесторов серьезно поменялось по сравнению с началом 2010 года. Они колоссально обеспокоены тремя основными проблемами. Если в начале 2010 года они говорили о макроэкономической

нестабильности как об основном факторе риска для них, то в начале 2011 года – о коррупции как основном факторе, который мешает осуществлять им инвестиции в стране. Инвесторы говорили об административных барьерах для осуществления бизнеса, о судебной системе. Вот три основных момента, которые они выделяли. Для них нестабильность макроэкономики уже ушла на седьмое место из 9 факторов, т. е. они ее рейтинговали не так уж серьезно, как раньше.

Следующий риск – это замедление роста мировой экономики. Нам кажется, что есть масса сигналов, что будет сжатие европейской экономики. Похоже, что не так все будет здорово в американской экономике, хотя обе экономики покажут рост. Видимо, будет сжатие и по экономике Японии. Последние прогнозы говорят об этом. Основными драйверами роста в 2012-2013 гг. и 2014 г. будут развивающиеся экономики. И лидерами роста среди этих экономик будет Китай – порядка 10 %, с которым у нас, кстати, нет таких больших торговых отношений. К сожалению, мы не используем возможностей по привлечению прямых иностранных инвестиций из Китая. Индия тоже достаточно серьезно будет показывать рост, порядка 8 % в этом году, Бразилия – порядка 5-6 %. Неплохой рост покажет и Российская Федерация – это тот рынок, на котором мы работаем.

В среднесрочной перспективе, как нам кажется, без осуществления серьезных реформ, особенно связанных с улучшением инвестиционного климата в стране, мы будем обречены на то, что наш рост будет колебаться в пределах от 0 % до 4 %. Много исследований показывают, что минимальный рост, который надо иметь в стране (такого плана, как Украина) для того, чтобы решать те социальные вопросы, которые есть, должен быть минимум 5 %. То есть 5 % и выше.

Мы оцениваем достаточно высоко риски, связанные с возможным ухудшением сальдо текущих операций. Мы думаем, что дефицит будет составлять порядка 3 %. Нам кажется, что уровень инфляции после 2011 г. может быть снижен, скажем, до 10 % и ниже. Но наш прогноз на этот год – это колебание, в зависимости от сценариев, от 12 % до 15 % инфляции. То есть действительно есть достаточно серьезные риски, и необходимо понимание внутри страны, особенно тех, кто формирует экономическую политику государства. Это связано с тем, что мы получили временную отсрочку, Украина фактически имеет небольшое окно возможностей, которое, скорее всего, открыто в 2011 г. В 2012 году проводить какие-то непопулярные вещи, заниматься расчисткой поля для продолжения реформ и т. д. будет практически невозможно, потому что страна войдет в новый политический цикл, а делать что-либо на пике политического цикла будет сложно. И опять

мы окажемся в ситуации, когда вроде бы произошло осознание того, что надо что-то делать, а делать это уже нельзя, потому что политическая ситуация неблагоприятная.

ФЕДЮК Василь Миколайович,
*заступник директора Департаменту
національних проектів Державного агентства України
з інвестицій та управління національними проектами*

Розвиток економіки України у 2011 і наступних роках, безумовно, залежатиме від інвестиційної активності. Ми маємо останні два роки інвестиції в основний капітал на рівні 14–16 % від ВВП, тоді як середньостатистичний показник у країнах ЄС – 30 %, у Китаї – 40–46 %, не кажучи про рівень ВВП на душу населення. Ми повинні все зробити для посилення інвестиційної активності. Державне агентство також це чудово розуміє. Отож, ми напрацювали проект концепції інвестиційної реформи. З одного боку, інвестиційна реформа передбачає низку заходів для поліпшення інвестиційного клімату, мається на увазі розроблення і прийняття нового законодавства чи внесення змін до чинного. Зараз у Верховній Раді знаходиться Закон «Про індустриальні парки в Україні», яким будуть внесені зміни до Закону «Про інвестиційну діяльність» та ін. Крім того, це створення системи механізмів інституцій і підготовки проектів, що давало б можливість отримати найпривабливіший продукт для потенційного інвестора. Таким чином, інвестиційна реформа має п'ять складників, і ми дуже зацікавлені у продовженні співпраці над цими компонентами із залученням експертного середовища, наукових кіл, щоб створити оптимальний варіант у подальшій роботі над цією концепцією і безпосереднім упровадженням її у життя.

Що стосується безпосередньо прямих іноземних інвестицій, цей показник поточного року оцінюємо близько 7 млрд дол. США. Очікуємо, що глобальні припливи прямих іноземних інвестицій в Україну у 2011 і 2012 рр. зростатимуть, у 2011 році приплив може скласти близько 8–8,5 млрд дол. США, але чисті прямі іноземні інвестиції становитимуть, за нашими даними, близько 7 млрд дол. США. Цього замало, зарубіжні експерти оцінюють ринок прямих іноземних інвестицій в Україні на рівні 15 млрд дол. США. Щоб вийти на цей показник упродовж найближчих кількох років і спрямувати припливи прямих іноземних інвестицій у ті сектори економіки, які є найбільш пріоритетними для розвитку нашої країни, то, звичайно, можна було б суттєво поліпшити ситуацію.

БУРАКОВСЬКИЙ Ігор Валентинович,
*директор Інституту економічних досліджень
та політичних консультацій*

На сьогодні ми можемо говорити про окремі чинники розвитку, але в цілому можемо констатувати кілька фактів, що є абсолютно зрозумілими. Констатуємо: відбувається економічне відновлення, а для того, аби перейти на стійке стабільне зростання, треба ще дожити. І тут погоджуюся з тим, що є позитивні речі, є ризики, і можна говорити про вагу тих чи інших речей. Щодо макроекономічного відновлення, то хотів би сказати про три проблеми.

Перша: у нас відбувається економічне відновлення, але попереду нам треба вийти хоча б на показник 2008 року. Можемо сказати лише, що це відбудеться за 2-3 роки, залежно від темпів розвитку. Лише тоді можемо говорити про якусь посткризову динаміку.

Друга проблема – 90-го року. Незважаючи ні на що, ми – одна з небагатьох країн, які не вийшли на трансформаційно-кризові рівні, і це також певний показник, котрий необхідно взяти до уваги.

І третя проблема – економічне відновлення відбувається за традиційним сценарієм – зовнішні ринки, певне приватне споживання та ін. У багатьох країнах ми бачили, що все ж таки сталися певні технологічні зміни.

Тепер щодо політики. Ключовою проблемою у нас, з одного боку, є економічна ситуація, тобто ВВП, різні реальні показники, а з іншого, незважаючи на певне поліпшення фіскальної ситуації, ми бачимо, що це економічне відновлення не трансформується в реальну консолідацію державних фінансів. Це є велика проблема. Залишаються дірки: Пенсійний фонд, НАК «Нафтогаз України» та енергетична сфера, є й багато інших речей, пов'язаних із витратами держави.

Фіскальна ситуація, на жаль, за сьогоднішніх умов характеризується негативними моментами. По-перше, хоча ми підвищуємо збори, грошей мало порівняно з нашими витратами. По-друге, гроші використовуються неефективно. Я не говоритиму про питання тендерів. Але одразу хочу сказати, що коли йдеться про вплив від Євро-2012, то в цьому році і в майбутньому ми отримуємо позитив: кошти були вкладені і це спрацювало на економічну динаміку. Але очевидно, що такі вкладення, як наприклад у київський чи львівський стадіони, навряд чи будуть оплатними. Є приклади багатьох країн. Сьогодні це стимулює економічне зростання, але, на жаль, у середньостроковому плані це йде у мінус.

Нині в економіці відбуваються три дуже погані речі, що можуть негативно вплинути або негативно впливають на поведінку первинних

економічних агентів. Ми виходимо з того, що люди щось виробляють і продають, за рахунок цього йде економічна динаміка, але очікування інші. Наші дослідження показали, що вперше за 15 років досліджень ділового клімату несприятливий регуляторний клімат вийшов на історично високий максимум. На сьогодні 63,9 % опитаних людей з реального сектору економіки заговорили про те, що несприятливий регуляторний клімат – основна перешкода зростанню. Це надзвичайно високий показник, який, очевидно, говорить про те, що в економіці відбувається щось погане.

Наступний момент – це великі перерозподільчі процеси в економіці та політиці за рахунок створення більш привілейованих компаній та менш привілейованих. У цьому сенсі виникає питання, наскільки ці перерозподільчі процеси і в плані власності, і в плані контролю за тим чи іншим ринком приведуть до підвищення ефективності. Є великі сумніви стосовно цього. І це також традиційне питання, що, на жаль, такий чинник економічного розвитку, як економічна конкуренція, в Україні сьогодні зменшується.

Третє питання – це активізація втручання держави в ті чи інші ринки, причому це втручання дуже часто має, з моєї точки зору, суто адміністративний характер. Ми можемо говорити про ситуацію, скажімо, на ринку сільськогосподарської продукції, і прекрасно розуміємо, що будь-які обмеження експорту зерна не дають заявленого економічного ефекту.

Якщо йдеться про те, що визначатиме подальшу економічну динаміку, то це політика. Передусім політика економічна, реформи.

Ми говоримо про показник інфляції, він буде двозначний у цьому році, можливо, така динаміка збережеться у майбутньому. Якщо ми візьмемо базовий набір продуктів харчування, базовий набір соціальних послуг, які ми отримуємо, то побачимо, що життєві стандарти падають. Якщо подивимося на ті опитування, що проводять маркетингові компанії, то складається дуже цікава ситуація – преміям-сегмент залишається незмінним та, навпаки, споживання зростає. Водночас бідні люди стають ще біднішими, тому що у них виходить зміна споживання. І в чому велика проблема – той, так званий третій клас, сьогодні опускається до категорії бідного населення. Такий перерозподіл є дуже небезпечним. Я не хотів би говорити зараз про зв'язки між цими і якимись соціальними заворушеннями тощо. Але якщо така ситуація відбувається, то очевидно, що паралельно з економікою відновлення матимемо для великої кількості українського населення і підприємств економіку виживання. А така комбінація є дуже небезпечною стосовно перспектив економічного розвитку.

ГЕСЦЬ Валерій Михайлович,
*директор ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»,
віце-президент НАН України, академік НАНУ*

Я не говоритиму про прогнози, тут їх було багато і доволі правильні, питання в іншому. Винесені три питання на обговорення: умови і тенденції розвитку економіки. Щодо прогнозу. Ніхто не сумнівається, що в цьому році буде певний показник економічного зростання, і з цим можна погоджуватися. Виклики і ризики внутрішнього і зовнішнього середовища теж були достатньо і однозначно сформульовані.

Щодо шляхів мінімізації негативних впливів на сектори економіки, то ми з вами можемо потрапити у провалля. Спробую навести такий приклад. Ось одне із ключових питань мінімізації: як виграти вибори у наступному році та не збільшити доходи населення, не роздаючи гроші? Оскільки за наслідками це може призвести до надзвичайно серйозних негараздів. Неважливо кому, чи той, хто в опозиції, чи той, хто у владі. Питання постає про вибори. Не потрібно обіцяти того, чого не можна виконати. І аудиторія прекрасно розуміє, що це таке. Наступне питання: як зупинити споживче кредитування, що набирає обертів, і до кінця року, якщо буде все так, як є, воно спрацює в негативному плані в усіх відношеннях. І відносно непродовольчих товарів нині 50 на 50, може буде 30 на 70 до кінця року, відповідно і з продовольчими може багато чого відбутися, бо ціни і на наші енергоносії вирости, і на внутрішню продукцію.

Інвестиції. Нещодавно у Лондоні сказали, що в Україну інвестувати ризиковано, тому що ризики ростуть, і назвали низку чинників. Так що очікувати, що прийдуть іноземні інвестиції, не доводиться. Це питання залишається ключовим, ми фактично на все відповіли в позитивному плані, але відновлення економіки немає. Є її зростання без розвитку. Постає наступне головне запитання – як перейти до програми розвитку. І в цьому зупинити весь той негатив, що дозволяє жити не на зароблене.

І ще один контекст. Неодноразово наголошуємо на важливості регуляторної політики. В мене є одна стаття, де порівняв рівень оцінки стану справ регуляторної політики багатьох країн. Наприклад, Латвія, країна Європейського Союзу, все там зроблено за європейськими стандартами, регуляторні дії чудові. А що отримали? У нас – 15, у них – 17.

Повернімося до інвестицій та інновацій, що взаємопов'язані. Радянська система, централізоване планування, інвестиції, але як сказав у 1965 р. О. Косигін, наші виробники втікали від науково-технічного прогресу. Систему ліквідували. На сьогодні створили нову. Ринкова економіка. Капіталісти. І нині інвестицій немає. Знову ми від них тікаємо, «як чорт від ладану». В чому ж питання? Вибудовуючи ту чи іншу

системи, забули, що там у середині є інноватор, який є носієм інновацій. А дослідження довели, що в процесі інновацій 6 % відіграє фундаментальна наука, а 94 % – усе інше, що з цим пов'язано, про що ніхто не говорить. Тому, на превеликий жаль, скоріше схиляюся до того, що нас очікує чергове загострення. Проте коли буде? Я можу дати відповідь: як тільки дефіцит поточного рахунку перейде за 10 млрд, готуйтеся. 10 млрд дефіциту, 20 чи 30 млрд боргів, у сумі 40 – понад наші резерви. Зразу ж і отримаємо. Достатньо слідкувати за тим, що формується у поточному рахунку, і готуватися до цих речей.

Зараз у пресі на мене багато разів посилаються і в позитивному, і в негативному плані, що я за девальвацію. Я не за девальвацію. Просто девальвація – єдиний механізм, що нам доступний у захисті нашого внутрішнього ринку і підняття конкурентоспроможності. Просто інших немає. Тому я наголошую зараз на тому, що уже настав час мінімізації негативних наслідків. Краще зараз робити повільну девальвацію і шукати можливості захисту та уникнення, ніж допустити до обвалів. І все те, що веде до цього: зупиняти споживче кредитування чи створювати відповідні умови. Такі умови для того, хто спробує втекти з грошима, щоб він знав, що у нього частину грошей відберуть. Також необхідно мати на увазі іноземних інвесторів.

Отже, усі ми єдині в оцінках і ризиків, і прогнозів, і умов, і тенденцій, давайте зараз говорити максимально про те, як мінімізувати шляхи, щоб той негативний вплив був якомога менший (бо він обов'язково буде). Так, за 2 роки зростання *Ppi* буде за 40 %, а *Cpi* – за 20 %. Отож, ціна зрозуміла, що треба покривати 20 %. Як правило, це діє з лагом 6–8 місяців, тому від інфляції ніде не дінемось. Якщо ми «підігріємо» грошима попит, отже, будемо мати, якщо не підігріємо, будемо мати проблеми в реальному секторі – спад виробництва. Скоріше, нехай буде спад виробництва і поштовх для модернізації, але для цього необхідно бути цілком свідомим. Ключовим залишається питання: як виграти вибори і не давати гроші.

ЖАЛІЛО Я. А.:

Очевидно, загальною думкою є те, що в цьому році ми матимемо позитивну динаміку економіки України, і різниця плюс-мінус 1 % зростання – це не настільки принципова різниця. Більшість виступаючих так само зійшлися на тому, що в поточному році збільшуватиметься впливовість саме інвестиційних чинників зростання, але, на жаль, якість цих чинників залишає бажати кращого, і стимульовані вони значною мірою через державні видатки, а отже, вони не можуть розглядатися повною

мірою ознакою відновлення економічної динаміки. У більш довгостроковій перспективі, це теж загальна думка, для того, аби забезпечити продовження позитивної динаміки, потрібні суттєві структурні зрушення, про це в Інституті неодноразово наголошувалося; про що, до речі, йдеться і у Посланні Президента України, коли говориться про необхідність модернізації України.

Дякую за вашу участь і за цікаву та плідну дискусію, ґрунтовні та конструктивні виступи, що будуть нами опрацьовані й використані у подальшій роботі.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1. ЗОВНІШНІ ТА ВНУТРІШНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У 2011 РОЦІ	4
2. РИЗИКИ ТА ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У 2011 РОЦІ	6
2.1. Вплив зростання цін на нафту на сектори економіки України	6
2.2. Вплив зростання цін на сталь на сектори економіки України у 2011 році.	9
3. ОСНОВНІ ПРОГНОЗНІ ПОКАЗНИКИ НА 2011 РІК	13
3.1. Пропозиція	13
3.2. Попит	17
3.3. Цінова ситуація.	22
3.4. Ризики прогнозу	23
4. СЕРЕДНЬОСТРОКОВИЙ ПРОГНОЗ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ НА 2011–2015 РОКИ	25
ВИСНОВКИ	36
ДОДАТОК 1. МАКРОМОДЕЛЬ ЗАГАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ РІВНОВАГИ «АЛЬФА» ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОГНОЗУВАННЯ	37
Методологічний підхід до оцінювання ефективності та інноваційності соціально-економічного розвитку.	46
ДОДАТОК 2. МАТЕРІАЛИ ЗАСІДАННЯ «КРУГЛОГО СТОЛУ»	51
ЖАЛІЛО Я. А.	56
ТИЩУК Т. А.	56
ХАРАЗІШВІЛІ Ю. М.	64
ПЩЕЙКО В. О.	67
КРЮЧКОВА І. В.	68
МАНЦУРОВ І. Г.	70
СОЛОГУБ Д. Р.	72
ЛОНДАР С. Л.	74
УСТЕНКО О. Л.	75
ФЕДЮК В. М.	79
БУРАКОВСЬКИЙ І. В.	80
ГЕСЦЬ В. М.	82
ЖАЛІЛО Я. А.	83

Наукове видання

ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ У 2011 РОЦІ: ПРОГНОЗ ДИНАМІКИ, ВИКЛИКИ ТА РИЗИКИ

Літературні редактори: *Н. І. Палій, М. Л. Рубанець*

Коректор: *Л. К. Надіюн*

Верстка: *О. Л. Чернявський, Н. І. Палій*

Відповідальна за випуск: *Н. І. Палій*

Оригінал-макет підготовлено
в Національному інституті стратегічних досліджень:
01030, Київ-30, вул. Пирогова, 7-а

Підп. до друку 8.09.2011. Формат 60x84/16. Папір офс. № 1. Різограф.
Гарн. «PetersburgС». Обл.-вид. арк 5,73. Наклад 200 пр. Зам.

Віддруковано ПП «Вид-во «ФЕНІКС»
03680, м. Київ, вул. Шутова, 13 Б
Тел./факс 501–93–01

Для нотаток

Для нотаток